

Utvärdering av forskning- och utvecklingsprogrammet Kunskapsuppdraget i anpassad skola

Slutrapport

Kunskap för ett bättre samhälle

Oxford Research tar fram kunskapsbaserade beslutsunderlag åt kunder i offentlig sektor.

Vi är specialister på samhällsvetenskapliga analyser, utvärderingar och strategier med fokus på två breda områden: regional utveckling och näringslivsutveckling samt välfärd.

Vi arbetar tvärvetenskapligt och kombinerar tre kompetenser: akademisk kunskap och metod, strategisk förståelse samt förmåga att kommunicera på ett effektivt och tydligt sätt.

Våra kunder finns framför allt inom offentlig sektor på lokal, regional, nationell, nordisk och europeisk nivå.

Oxford Research AB

Norrandsgatan 11

111 43 Stockholm

Sweden

office@oxfordresearch.se

www.oxfordresearch.se

Uppdragsgivare

Ifous

Projektperiod

2022–2025

Projektteam

Angelica Åström

Elina Härmä

Oxford Researchs venndiagram symboliserar våra tre kärnkompetenser – akademisk kunskap och metod, strategisk förståelse samt kommunikation – som vi använder när vi tar fram kunskap för ett bättre samhälle.

Sammanfattning

Oxford Research har haft i uppdrag att löpande utvärdera forsknings- och utvecklingsprogrammet Kunskapsuppdraget i anpassad skola. Syftet med utvärderingen har varit att följa upp resultaten som skapas i verksamheterna till följd av utvecklingsarbetet. Syftet har också varit att dokumentera vad programmet bidragit till och i vilken utsträckning programmets mål uppnås. Utvärderingen har genomförts parallellt med programmets genomförande under perioden 2022 till 2025 och kontinuerligt återfört lärande till Ifous och programmets styrgrupp.

Utvärderingen har tagit utgångspunkt i OECD DAC:s kriterier för utvärdering. Datainsamlingen har bestått av dokumentstudier, intervjuer, enkäter och fallstudier i 3 verksamheter. I denna slutrapport presenterar vi de samlade resultaten av utvärderingen. Slutrapporten har föregåtts av två delrapporter. Sammanfattningsvis visar slutrapporten på följande resultat:

- **Kunskapsuppdraget i anpassad skola har generellt hög måluppfyllelse.** Programmet har bidragit till en ökad tydlighet om kunskapsuppdraget i anpassad skola, fördjupad reflektion och stärkt kollegialt lärande. Medverkandes professionella praktik har utvecklats genom att bli föremål för samtal och gemensam reflektion och arbetet utgår i högre utsträckning från läro- och kursplaner. Programmet har bidragit till att kunskapsinriktningen har utvecklats och medverkande har utvecklat en bredare repertoar av metoder och arbetssätt. Stort fokus har legat på elevernas lärande och utveckling. En minoritet har en färdig plan för spridning och de flesta delvis, men behovet varierar beroende på om samtliga anpassade skolor hos huvudmannen medverkar i programmet eller inte.
- **Programmet har mött medverkandes behov av att arbeta med kunskapsuppdraget i anpassad skola genom lokal förankring, forskningsnära utveckling och gemensamt arbete.** De har fått konkreta verktyg och metoder för att systematiskt följa upp elevernas lärande och att kontinuerligt reflektera över sina egna arbetssätt och metoder. Medverkande har ökat förståelsen för och förmåga att värdera och använda vetenskaplig kunskap. Över lag har programmets upplägg och aktiviteter varit ändamålsenliga, men initialt fanns otydliga förväntningar som klarnade under programmets gång. Skillnaden i storlek bland de medverkande huvudmännen har till viss del påverkat möjligheterna till lärande och erfarenhetsutbyte.
- **Programmet har bidragit till önskade resultat, där ökad samsyn, ökade kunskaper och stärkt fokus på elevernas lärande är de främsta.** Programmet har bidragit till en ökad förståelse för vad framgångsrik undervisning i anpassad skola innebär samt ett gemensamt språk om kunskapsuppdraget i anpassad skola.

Medverkande har flyttat fokus från omsorg till ett mer kunskapsorienterat angreppssätt. Medvetenhet bland pedagoger om den egna praktiken har ökat, vilket lett till djupare reflektion om undervisning och lärande. Programmets resultat påverkas dock av personella resurser, kompetens och skolledningens engagemang, vilket resulterar i att resultaten varierar mellan verksamheter.

- **Kvaliteten i genomförandet har generellt varit god och präglats av struktur och engagemang.** Programmet har genomförts med god kvalitet sett till struktur, engagemang och stödjande ledarskap. Avsatt tid, ägarskap för frågorna och ett starkt centralt och lokalt ledarskap har utgjort framgångsfaktorer i arbetet. Samtidigt lyfts utmaningar och risker som hämmar utvecklingsarbetet, så som personalomsättning och bristande delaktighet. Samverkan med Ifous och forskargruppen har präglats av tydlighet, engagemang och lyhördhet. Forskargruppen har uppskattats för sitt ödmjuka bemötande, tydlighet i uppdraget och förmåga att skapa realistiska förväntningar.

Mot bakgrund av tidigare delrapporter och denna slutrapport drar vi slutsatsen att programmet varit mycket uppskattat genom att uppmärksamma kunskapsuppdraget i anpassad skola. Vi konstaterar att programmet har varit både relevant och effektivt, vilket ger en solid grund för att uppnå hållbara resultat och långsiktiga effekter. För detta krävs dock ett fokus på organisationsbaserat framför individbaserat lärande, samt ett fortsatt engagemang och utvecklingsarbete.

För att stärka Ifous framtida forskning- och utvecklingsprogram ytterligare vill vi presentera fyra rekommendationer:

- Skapa förståelse för och ge input till medverkande huvudmän om hur de bäst organiserar sin medverkan för mest effekt och kunskapsspridning.
- Bidra med goda exempel på spridning av kunskap, både inom och utanför medverkande verksamheter.
- Tydliggör kraven och förväntningarna på de medverkande i startskedet av ett program.
- Sträva efter en jämn spridning av huvudmän av olika storlekar.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
1. Inledning	6
1.1 Rapportens disposition.....	6
1.2 Om FoU-programmet Kunskapsuppdraget i anpassad skola	7
1.3 Utvärderingsuppdraget har bestått av tre faser	9
1.4 Tidigare utvärderingsrapporter	10
1.5 Metod	12
2. Programmets måluppfyllelse, resultat och genomförande	15
2.1 Programmets måluppfyllelse	15
2.2 Programmets relevans	22
2.3 Samstämmighet	27
2.4 Effektivitet	28
2.5 Förväntade långsiktiga effekter	37
2.6 Hållbarhet	39
3. Slutsatser och rekommendationer	41
3.1 Oxford Researchs bedömningar	41
3.2 Resultaten går i linje med programlogiken.....	43
3.3 Oxford Researchs rekommendationer	44
Bilaga A: KASK:s programlogik	46
Bilaga B: Översiktsrapport från enkäten	47

1. Inledning

Ifous är ett fristående forskningsinstitut som verkar för att skapa nytta för svensk skola och förskola. Institutet samordnar praktikinära forskning och konkret utvecklingsarbete som lärare och skolledare aktivt deltar i. Programmen fokuserar på teman som har stor betydelse för lärandet.

Fleråriga forsknings- och utvecklingsprogram (FoU-program) utgör kärnan i Ifous verksamhet. Programmen pågår i tre till fyra år och utformas utifrån fyra vägledande principer:

- Tydligt fokus på barns- och elevers behov.
- Stärk lärares och skolledares professionella utveckling.
- Främja samarbete mellan praktik och akademi.
- Leda till att resultaten publiceras i relevanta kanaler.

Huvudmålet med programmen är att det kollegiala lärandet och samarbetet ska bidra till hållbar förändring i de verksamheter som medverkar i programmen.

Oxford Research har haft i uppdrag att löpande utvärdera FoU-programmet Kunskapsuppdraget i anpassad skola (KASK). I det här dokumentet presenterar vi utvärderingens slutrapport.

1.1 Rapportens disposition

Rapporten har följande disposition:

- **Kapitel 1** beskriver FoU-programmet KASK samt redogör för utvärderingens syfte, metoder och tidigare delrapporter.
- **Kapitel 2** presenterar resultaten gällande programmets måluppfyllelse, resultat och genomförande.
- **Kapitel 3** samlar utvärderingens slutsatser och bedömningar utifrån de utvärderingskriterier och den programlogik som utvärderingen utgått från.
- **Bilaga A** innehåller KASK:s programlogik.
- **Bilaga B** innehåller en översiktsrapport från den slututvärderande enkäten.

1.2 Om FoU-programmet Kunskapsuppdraget i anpassad skola

Syftet med FoU-programmet KASK är att utveckla långsiktiga och forskningsbaserade arbetssätt så att både lärare och skolledare i den anpassade skolan utvecklar undervisningen med avsikt att stärka elevernas lärande och utveckling. Programmet har inriktat sig på att möjliggöra meningsfullt lärande i relation till kunskapsuppdraget i anpassad skola.

Elever i den anpassade skolan ska ges möjlighet att utveckla sina kunskaper så långt det är möjligt, men det är inte alltid enkelt. Många lärare upplever brist på stöd i att utveckla undervisningen utifrån forskning. Även om den anpassade skolan har genererat en hel del praktisk kunskap, är mycket av kunskapen inte vetenskapligt prövad. Därför behövs mer forskning som fokuserar på den anpassade skolans specifika förutsättningar.

Historiskt har den anpassade skolan främst haft ett fokus på omsorg, men på senare år har elevernas lärande och utveckling fått större utrymme, något som betonas i läroplansrevideringarna. För att stärka kunskapsuppdraget krävs ökad kompetens hos personalen och mer fokus på forskningsbaserad undervisningsutveckling.

När kunskap tidigare fått stå tillbaka för omsorg, har bedömning av elevers lärande ofta hamnat i skymundan. Med ett ökat fokus på kunskapsutveckling behövs bättre förmåga hos lärare att bedöma och följa elevers progression, samt hos skolledning och personal att analysera undervisningsresultat inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet.

1.2.1 Programmets organisation och aktiviteter

KASK har drivits i samverkan mellan Ifous, en forskargrupp och sju kommunala huvudmän:

- Bjuv
- Klippan
- Kristianstad
- Stockholms stad
- Västerås
- Åstorp
- Ulricehamn

Representanter för den övergripande ledningsnivån hos skolhuvudmannen bildade tillsammans med representanter för forskargruppen och Ifous programledning en styrgrupp för hela FoU-programmet. En viktig princip i Ifous FoU-program är att representanter för samtliga funktioner/nivåer i huvudmannens styrkedja

(förvaltningsledare, rektorer och pedagoger) ska medverka aktivt i programmet. I programmet KASK har uppåt 200 pedagoger, rektorer och förvaltningsledare medverkat.

Programmet har innehållit både forskning och utvecklingsarbete. Forskare från Mälardalens universitet, Högskolan i Kristianstad och Karlstads universitet har ansvarat för forskningsinsatsen. Forskningsinsatsen har varit interaktiv och praktisknära och byggt på det utvecklingsarbete som genomförs i verksamheterna under programmet.

Utvecklingsarbetet har ägt rum i medverkande skolhuvudmäns verksamheter för anpassad skola. Kärnan i arbetet är så kallade utvecklingsgrupper, som består av rektorer och lärare i medverkande anpassade grund- och gymnasieskolor. Dessa grupper har ansvarat för att driva och genomföra sitt lokala utvecklingsarbete. Varje huvudman har dessutom utsett centrala och lokala processledare, som stödjer styrningen och ledningen av det lokala utvecklingsarbetet, samt en lokal styrgrupp, bestående av processledare, rektorer samt representanter från huvudmannen. Antalet utvecklingsgrupper har varierat mellan huvudmännen med uppåt 20 utvecklingsgrupper vid inledningen av programmet.

Minst ett utvecklingsseminarium per termin har arrangerats av Ifous i samråd med styrgruppen. Under utvecklingsseminarierna möts medverkande från alla huvudmän och funktioner (förvaltningsledare, rektorer och pedagoger) för att dela erfarenheter från utvecklingsarbetet, diskutera gjorda observationer och lyssna till seminarier om aktuell forskning och kunskap.

1.2.2 Programmet har haft flera målsättningar

Programmet har haft två typer av målsättningar: för forskningen och för utvecklingsarbetet. Forskningens mål har handlat om att synliggöra och besvara frågor om undervisning i den anpassade skolan, att publicera vetenskapliga artiklar och vidareutveckla forskningsmetoder för praktisknära forskning. I den här utvärderingen har vi fokuserat på utvecklingsarbetets mål. Utvecklingsarbetet inom KASK har haft 7 målsättningar:

- Verksamheten har utvecklats så att undervisningen i högre utsträckning tar sin utgångspunkt i läro- och kursplaner för grund- och gymnasiesärskola.
- De lärare som medverkat i programmet har utvecklat en bredare repertoar av metoder och arbetssätt som de kan använda och anpassa utifrån elevernas olika förutsättningar och behov.
- Medverkandes professionella praktik har blivit föremål för samtal och gemensam reflektion,
- Medverkande har ökat sin förståelse för och förmåga att värdera och använda vetenskaplig kunskap – forskningsresultat samtalar om, tolkas och används i det dagliga arbetet.

- Flera av de medverkande dokumenterar och publicerar sitt utvecklingsarbete i artikelserien Leda&Lära.
- Huvudmannen upprättar en plan för hur kunskaper och erfarenheter från FoU-programmet delas med de skolor som inte deltagit i programmet,
- Huvudmannen utvecklar organisationen och skapar förutsättningar för långsiktigt hållbart utvecklingsarbete.

1.3 Utvärderingsuppdraget har bestått av tre faser

Ifous gav Oxford Research i uppdrag att utvärdera KASK. Syftet med utvärderingen har varit att följa upp resultaten som skapats i verksamheterna till följd av utvecklingsarbetet. Utvärderingen har också syftat till att dokumentera vad programmet bidragit till och i vilken utsträckning programmets mål uppnåtts.

Utvärderingen har organiserats i tre faser, vilka har följt programmets löptid om tre år.

1. **En inledande fas**, vars huvudsyfte var att skapa en bas för utvärderingen och programgenomförandet. Det gjorde vi genom att ta fram en programlogik för programmet och genomföra en nulägesanalys inför genomförandet.
2. **En genomförandefas** som bestod av datainsamling och analys för att följa upp genomförandet och bidra till lärande om aktuella frågor under programmets genomförande.
3. **En sammanfattande och slututvärderande fas**, som mynnat ut i denna slutrapport med syfte att slututvärdera programmets genomförande och effekter, samt bidra till spridning och lärande framåt.

1.3.1 Utvärderingen har bidragit till lärande och kunskap

Utvärderingen av KASK har belyst hur programmet bedrivits i förhållande till programplanen och uppsatta målsättningar. Utvärderingen ger också kunskap om hur programmets genomförande och resultat har svarat mot medverkande och styrgruppens behov och förväntningar, om programmet leder till några långsiktiga effekter och om det finns potential för en fortsatt utveckling hos de medverkande verksamheterna.

Utvärderingen har varit både summativ och formativ. Summativ då den ger en bild av de faktiska prestationerna och resultaten i relation till förväntningarna. Formativ då den gett Ifous och programmets styrgrupp ett underlag för att löpande kunna följa programmets utveckling och därigenom utgjort ett underlag för att styra dess inriktning. Utvärderingen ska skapa en förståelse för vad satsningen genom KASK har bidragit till och i vilken

omfattning programmets mål uppnått. Sammantaget skapar utvärderingen ett kunskapsunderlag för Ifous både i relation till KASK och i utformningen av nya program.

1.4 Tidigare utvärderingsrapporter

Utöver denna slutrapport har två tidigare rapporter levererats. En inledande rapport med programmets programlogik och nulägesanalys, samt en delrapport under genomförandet av programmet.

I delrapport 1 identifierades behov av att utveckla kunskapsfokus och ett systematiskt arbetssätt

Den första fasen fokuserade på programlogik och nulägesanalys. Fasen bestod dels av en digital workshop med programmets styrgrupp som mynnade ut i framtagandet av KASK:s programlogik. Dels intervjuer med huvudmännens styrgruppsmedlemmar samt de pedagoger, rektorer och centrala processledare som utgjort utvärderingens fallstudier.

I den första delrapporten framkom att det fanns ett behov av att arbeta med att utveckla kunskapsfokus i anpassad skola. Oavsett hur stor erfarenhet de medverkande verksamheterna hade av kunskapsuppdraget uppgav de flesta rektorer att det fanns mer att utveckla. Tidigare insatser hade inte lett till ett systematiskt arbetssätt eller tydliga rollfördelningar. Avsaknaden av ett systematiskt arbetssätt hade hämmat de medverkande verksamheternas arbete med kunskapsuppdraget.

Vi konstaterade att det fanns ett behov av att prata mer om framgångsrik pedagogik som leder till att elever utvecklas och lär sig. Det saknades också ett systematiskt arbetssätt för att identifiera framgångsrik pedagogik och sprida kunskapen om fungerande metoder vidare. Det framkom att utveckling av arbetet med kunskapsfokus krävde särskilda forum och avsatt tid för kunskapsdelning.

De förväntningar som framkom speglade dessa behov. Bland kortsiktiga mål nämndes att programmet genererar fler samtal om kunskap och pedagogik mellan anställda. På längre sikt skulle kunskapsförmedling ha ett tydligare inslag i verksamheterna och att pedagoger blir mer medvetna om vilken pedagogik som är bäst för att förmedla kunskap till elever för att elever i större utsträckning ska få tillgång till viktiga kunskaper. Det fanns även ett mål på längre sikt att det skulle etableras tydligare rutiner för att utvärdera och kvalitetssäkra pedagogernas arbete.

Oxford Research gav följande medskick för att stärka programmets framgång:

- **Uppmärksamma möjliga utmaningar som utgör ett problem för de medverkande verksamheterna.** Det fanns ett stort engagemang för programmets frågor samtidigt som det fanns tänkbara utmaningar med

programmet. Vi uppmanade därför att vara uppmärksam på i vilken utsträckning de möjliga utmaningarna utgjorde ett problem, samt ge stöd i den mån det är möjligt.

- **Uppmärksamma vilka förutsättningar pedagoger har att bedriva utvecklingsarbete.** Vårt intryck var att medverkande pedagoger trodde att tillgänglig tid och bemanning skulle komma att begränsa deras möjlighet att arbeta med programmets frågor. Vi rekommenderade därför att påminna huvudmän och rektorer om betydelsen av att prioritera utvecklingsarbetet för att nå positiva resultat.
- **Olika förutsättningar kan påverka resultat.** Trots en delad målbild kunde huvudmännens olika förutsättningar påverka de medverkande verksamheternas resultat, vilket vi ansåg borde beaktas.

Delrapport 2 visade att programmet följde programlogiken men att det fanns förbättringspotential

Den andra fasen fokuserade på det första året av programmets genomförande. Datainsamlingen i fas 2 bestod dels av intervjuer med styrgruppsmedlemmar, centrala processledare och en rektor. Dels av en enkät med samtliga medverkande i programmet.

Vi konstaterade att programlogiken som upprättades i den första fasen i hög grad följdes och att vi kunde se påbörjade resultat i linje med effektnivå 1. En majoritet av enkätrespondenterna uppgav att programmet skapat förutsättningar att nå samtliga resultat. Vi bedömde att programmet var relevant och motsvarade behoven att utveckla undervisningen på ett sätt som stärker elevers lärande. Samtidigt fanns önskemål om förbättringar bland medverkande.

Vi gav följande medskick för att stärka programmets framgång:

- **Att medverkande önskade mer stöd och information från forskargruppen.** Medverkande upplevde att forskarna var kunniga och att deras stöd till det lokala utvecklingsarbetet var viktigt. Det fanns dock önskemål om mer stöd, exempelvis genom att dela fler forskningsartiklar. Vi rekommenderade därför att diskutera om och hur forskarna kunde bidra med ytterligare information.
- **Att vissa medverkande ansåg att Ifous borde ha anpassat programmet till ovana medverkande.** Några av de intervjuade ansåg att Ifous i större utsträckning borde ha utformat programmet med de medverkandes ovana i åtanke. Vi gav därför rekommendationen att i utformningen av kommande program fundera på hur Ifous på bästa sätt kan anpassa informationen till medverkande som är ovana vid att arbeta på det sätt som programmen innebär.

1.5 Metod

1.5.1 En teoribaserad utvärdering med programlogik

En teoribaserad utvärdering innebär att utvärderingen tar utgångspunkt i en teori om hur programmet förväntas fungera, en så kallad programlogik. Programlogiken beskriver hur programmet är konstruerat och hur det steg för steg är tänkt att uppnå önskade mål och effekter. Den illustrerar och strukturerar antaganden om orsak och verkan mellan aktiviteter, resultat och effekter och utgör därmed en slags arbetshypotes för hur programmet är tänkt att fungera. Programlogiken togs fram och fastställdes tillsammans med styrgruppen i utvärderingens inledande fas och har sedan använts för att utvärdera genomförandet av programmet. KASK:s programlogik återfinns i bilaga A.

Utvärderingen utgick vidare från en anpassad modell av OECD DAC:s kriterier för utvärdering. Kriterierna utgör ett normativt ramverk som används för att förstå värdet av en insats eller ett program och fungerar som en utgångspunkt för utvärderingens bedömningar. De fem kriterierna relevans, samstämmighet, effektivitet, långsiktiga effekter och hållbarhet har använts i utvärderingen. Utvärderingskriterierna presenteras i tabell 1 nedan.

Tabell 1: Beskrivning av utvärderingsområden och kriterier.

Utvärderingsområde	Beskrivning
Relevans	I vilken utsträckning programmets målsättningar och utformning svarar mot verksamheternas behov och prioriteringar.
Samstämmighet	I vilken utsträckning programmet är kompatibelt och integreras med medverkandes ordinarie verksamhet.
Effektivitet	I vilken utsträckning programmet bedrivs med hög kvalitet och uppnår sina mål och önskade resultat.
Långsiktiga effekter	I vilken utsträckning programmet har lett till eller förväntas leda till betydande långsiktiga effekter.
Hållbarhet	I vilken utsträckning positiva resultat från programmet kommer bestå efter programmets avslutning, eller har förutsättningar att bestå.

1.5.2 Semistrukturerade intervjuer med medverkande

Under utvärderingens gång har vi genomfört semistrukturerade intervjuer med styrgruppsmedlemmar, centrala processledare, rektorer och pedagoger. Syftet med intervjuerna har varit att få en kvalitativ och nyanserad bild av programmets genomförande och resultat från samtliga funktioner.

Inför den här slutrapporten har vi intervjuat totalt 15 personer. Vi har genomfört intervjuer med sex av sju styrgruppsmedlemmar¹. Vi har därtill genomfört intervjuer med centrala processledare, rektorer och pedagoger från de tre huvudmän som utgjort fallstudier i utvärderingen². Inför slututvärderingen har vi därmed talat med tre centrala processledare (varav två också hade rollen som rektor) och en ytterligare rektor. Vi har intervjuat fem pedagoger: en från en huvudman och två (gruppintervjuer) per resterande två huvudmän. Samtliga intervjuer, utom en gruppintervju med pedagoger, genomfördes digitalt.

1.5.3 Enkäter med medverkande

Enkäter har genomförts i utvärderingens andra och tredje fas. Syftet med enkäterna har varit att få en kvantitativ bild av hur medverkande ser på genomförandet och om de upplever att utvecklingsarbetet bidragit till någon förändring i verksamheten. Enkäterna genomfördes digitalt med samtliga medverkande och anpassades efter funktion i programmet. Vissa enkätfrågor möjliggjorde även för respondenterna att fördjupa sina resonemang i text, vilket har gett oss ett kvalitativt komplement till de kvantitativa resultaten. Enkätfrågorna anpassades utifrån de olika funktionerna, vilket innebär att alla respondenter inte har fått alla frågor.

Den första enkäten (fas 2) skickades till 168 medverkande och hade en svarsfrekvens på 54 procent. Enkäten inför denna slututvärdering skickades till 151 medverkande varav 65 procent svarade. Svarsfrekvensen varierar något mellan funktionerna.

- Styrgrupp/centrala processledare har en svarsfrekvens på 85 procent (11 respondenter)
- Rektorer har en svarsfrekvens på 69 procent (20 respondenter)
- Pedagoger har en svarsfrekvens på 61 procent (67 respondenter).

Bland huvudmännen varierar svarsfrekvensen mellan 33 procent i Åstorp och 100 procent i Klippan och Bjuv. Resterande huvudmän har en svarsfrekvens på mellan 61 och 83 procent. Värt att notera är att det är stor variation mellan huvudmännen gällande antalet medverkande som fått enkäten, från tre (3) i Bjuv respektive Åstorp till 87 i Stockholms stad.

¹ En av styrgruppsmedlemmarna tackade nej till att intervjuas inför slututvärderingen.

² Fallstudierna valdes ut i utvärderingens inledning och ingick i utvärderingens första (inledande) och tredje (slututvärderande) fas.

1.5.4 Dokumentstudier av mötesprotokoll och programaktiviteter

Dokumentstudier genomfördes i samtliga faser. Det handlade framför allt om att studera styrgruppens och de centrala processledarnas mötesprotokoll. Syftet var att få en bild av huvudmännens arbete och nuläge inför datainsamlingen i respektive fas.

Kontinuerlig dialog med Ifous och styrgruppen

Under samtliga faser i utvärderingen har vi haft en nära dialog med Ifous och återkommande avrapporterat resultaten till programmets styrgrupp. Dialogen och avrapporteringarna har gett möjlighet för Ifous och styrgruppen att komma med inspel på insamlade data och de analyser vi gjort. På så sätt har vi haft möjlighet att styra och vid behov anpassa utvärderingen mot de kunskapsbehov som Ifous och styrgruppen haft vid olika tidpunkter under genomförandet.

1.5.5 Utvärderingens validitet och reliabilitet

Validiteten och reliabiliteten i utvärderingen är god, men det finns vissa förbehåll som läsaren av rapporten bör känna till.

Validiteten avser utvärderingens förmåga att faktiskt mäta eller utvärdera det den avser att mäta. **Reliabiliteten** handlar om utvärderingens tillförlitlighet, det vill säga att resultaten blir desamma oavsett och oberoende av vem som utför undersökningen. Genom att använda en blandning av metodologiska tillvägagångssätt: studier av dokumentation, enkäter och semistrukturerade intervjuer med medverkande från olika funktioner, har vi haft goda förutsättningar för en tillförlitlig och nyanserad förståelse av programmets genomförande och effekter. Flera utvärderare har analyserat, reflekterat över och diskuterat dataunderlaget för att identifiera och minimera egna bias.

Det finns ett par förbehåll med dataunderlaget. Dessa handlar framför allt om enkäten och att medverkande bytts ut under utvärderingens gång.

Enkätstudien har vissa begränsningar. Enkätfrågor kan upplevas som trubbiga och utgöra föremål för tolkning bland respondenter, vilket kan påverka hur olika respondenter besvarar frågan. Därtill kräver enkäter en god svarsfrekvens för att resultaten ska kunna betraktas som representativa. Svarsfrekvensen på enkäten är enligt vår bedömning acceptabel. Det är en relativt jämn svarsfrekvens mellan funktionerna i programmet vilket är positivt, men det är värt att beakta skillnaden i antal mellan de olika grupperna. Skillnaden i svarsfrekvens mellan huvudmännen är stor. Även här är det viktigt att ta hänsyn till den stora skillnaden i antal respondenter mellan huvudmännen. Sammantaget bör jämförelser mellan grupper tolkas med försiktighet.

Vi vill också nämna risken för bias i enkätresultaten, det vill säga systematiska skillnader i förhållande till vilka som besvarat enkäten. Bias kan exempelvis uppstå genom att det i huvudsak är personer som är engagerade och positiva till programmet som väljer att besvara enkäten. Det kan på motsvarande sätt vara så att personer som är missnöjda i högre utsträckning tar sig tid att svara. Vår bedömning är att det är mer sannolikt att medverkande som är engagerade och nöjda med programmet är benägna att besvara enkäten, vilket innebär att risken för positiv bias är större än för negativ sådan.

Ett annat förbehåll är att medverkande byts ut under programmets gång. Det är ingenting som går att påverka, men innebär att den data som samlats in under utvärderingens gång till viss del varierar och att enkätrespondenter och intervjupersoner har olika lång erfarenhet av programmet. Det innebär att resultaten hade kunnat se annorlunda ut om endast personer som medverkat sedan programmets start besvarat våra frågor.

2. Programmets måluppfyllelse, resultat och genomförande

I det här kapitlet presenterar vi utvärderingens resultat gällande programmets måluppfyllelse, relevans, samstämmighet, effektivitet, långsiktiga effekter och hållbarhet. Resultaten vilar på den enkät som vi skickat till medverkande i programmet, intervjuer med huvudmännens styrgruppsrepresentanter, samt med centrala processledare, rektorer och pedagoger från de verksamheter som utgjort fallstudier i utvärderingen.

2.1 Programmets måluppfyllelse

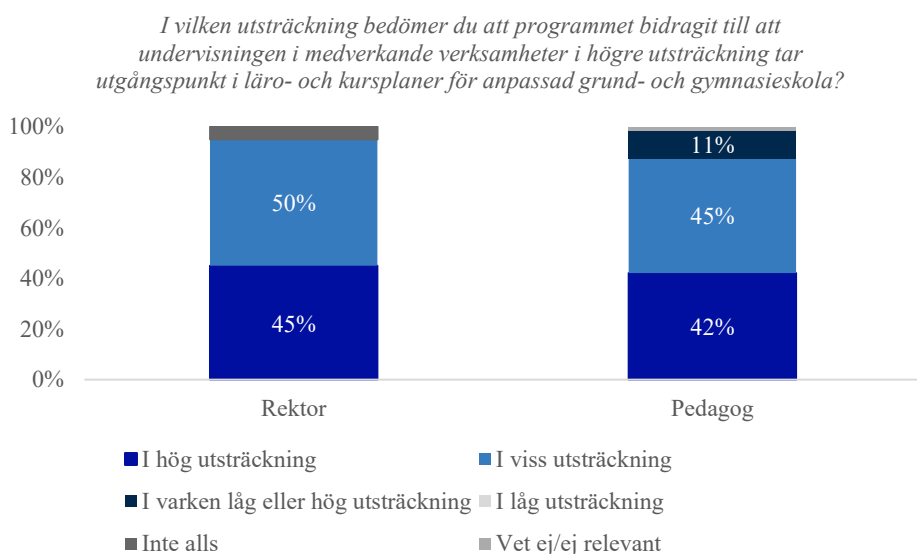
Följande avsnitt redogör för i vilken utsträckning målen i programplanen har uppnåtts. Sammanfattningsvis visar utvärderingen att:

- **Måluppfyllelsen är hög för nära samtliga programmål.** Minst 80 procent av enkätrespondenterna från alla funktioner anser att programmet har bidragit till att undervisningen i högre utsträckning tar utgångspunkt i läro- och kursplaner; att medverkande pedagoger har utvecklat en bredare repertoar av metoder och arbetssätt; att medverkande samtalar och reflekterar över arbetssätt; och att medverkande har en ökad förståelse för vetenskaplig kunskap.
- **En minoritet har en färdig plan för spridning av kunskap, men många har delvis upprättat en sådan.** Det finns skillnader i synen på behovet av en plan, främst beroende på om samtliga anpassade skolor hos huvudmannen medverkar i programmet eller inte.

- **Huvudmännen visar tecken på att ha förutsättningar för långsiktigt arbete.** Programmet har ofta integrerats i det systematiska kvalitetsarbetet, men utvecklingsarbetets framgång hänger till stor del på i vilken mån utvecklingsarbetet är individbaserat, och i vilken mån kunskapen sprids vidare till resterande verksamhet.

2.1.1 Undervisningen tar i högre utsträckning utgångspunkt i läro- och kursplaner

Drygt 90 procent av de medverkande rektorerna och pedagogerna anser att programmet har bidragit till att verksamheterna har utvecklats så att undervisningen i högre utsträckning tar sin utgångspunkt i läro- och kursplaner för anpassad grund- och gymnasieskola. En lite högre andel rektorer (95 procent) än pedagoger (87 procent) är av den åsikten. Däremot har inga pedagoger svarat att programmet inte alls har bidragit till målet medan fem procent av rektorerna anser att målet inte nåts.

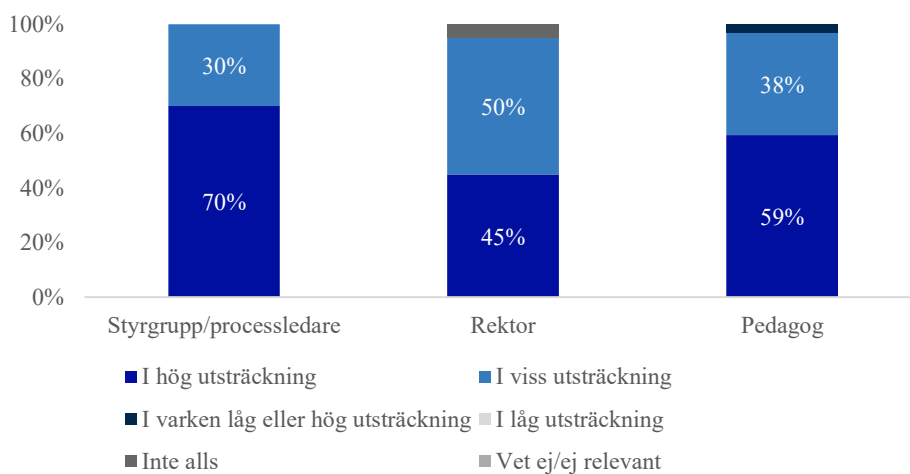
Figur 1: Respondenternas bedömning av programmets bidrag till att undervisningen tar utgångspunkt i läro- och kursplaner.

2.1.2 Medverkande upplever ett stort bidrag till sin egen utveckling och användningen av fler metoder

Det råder en stor samstämmighet bland enkätrespondenterna om att programmet bidragit till att de lärare som medverkar i programmet har utvecklat en bredare repertoar av metoder och arbetssätt, som de kan använda och anpassa utifrån elevernas olika

förutsättningar och behov. Cirka 95 procent av alla enkätrespondenter anser att programmet i viss eller hög utsträckning har bidragit till målet. Alla i styrgruppen och av de centrala processledarna, och 95 procent av rektorerna upplever att så är fallet. Enligt lärarna, som tillfrågades om deras syn på sin egen utveckling, upplever 97 procent att de i viss eller hög utsträckning utvecklat nya metoder och arbetssätt.

I vilken utsträckning bedömer du att programmet bidragit till att medverkande lärare/du utvecklat nya metoder och arbetssätt som de/du kan använda och anpassa utifrån elevernas olika förutsättningar och behov?

Figur 2: Respondenternas bedömning av programmets bidrag till nya metoder och arbetssätt.

I de frisvarstexter som pedagogerna kunde fylla i, framkommer en tydlig bild av vilka konkreta bidrag programmet har haft på pedagogernas självupplevda utveckling.

- **Kollegialt lärande, samsyn och pedagogisk enhetlighet.** Många respondenter nämner vikten av de diskussioner och samtal som förs både inom arbetslag, med andra kollegor och även med andra verksamheter inom programmet. Dessa samtal och samarbeten innefattar delning av idéer och metoder, vilket har hjälpt lärarna att utveckla en samsyn, nya arbetssätt och skapa en gemensam förståelse

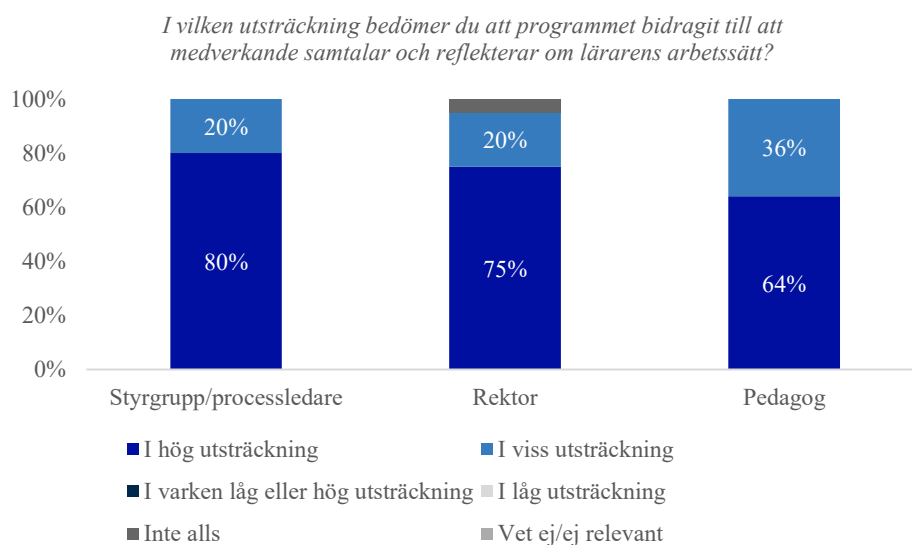
”Den pedagogiska samsynen mellan lärare och elevassistenter har ökat. Vi för mer pedagogiska samtal mellan yrkesgrupperna. Vi har en tydligare röd tråd i arbetet. Samarbetet har blivit mer målorienterat och de reflekterande dialogerna har ökat.”
(Enkätrespondent, pedagog)

för undervisningen och elevernas lärande. Respondenterna lyfter även vikten av att samtalen har anknytning i forskning och att aktuell forskning har präglat både diskussioner och undervisning.

- **Strukturerat och systematiskt arbetssätt med nya metoder.** Enligt pedagogerna har programmet gett verktyg för mer strukturerade och medvetna metoder i undervisningen. Exempel på verktyg som nämns av flertalet enkätrespondenter är arbetet med loggböcker och begreppskartor. Programmet har bidragit till att respondenterna systematiskt följer upp elevernas lärande och kontinuerligt reflekterar över sina arbetssätt och metoder samt anpassar dessa vid behov. Flera pedagoger berättar även att de experimenterat med nya undervisningsmetoder, inklusive specifika arbetssätt så som med den strukturerade samtalsmodellen EPA och variationsteoretiska metoder.
- **Förnyat fokus på elevernas lärande och inflytande.** I enkätsvaren lyfts ett tydligt fokus på eleverna där flera respondenter nämner nya sätt att arbeta för ökat elevinflytande, exempelvis genom bildstöd. Verktyg och metoder används också för mer systematiska kontroller av elevernas lärande och utveckling, till exempel med hjälp av filmande av undervisningstillfällen. Även i detta arbete har de nämnda verktygen varit nyttiga. Samtidigt har de utvecklade strukturerna och arbetssätten skapat möjligheter både för synliggörande av elevernas lärande och för eleverna att följa sin egen utveckling.

2.1.3 Medverkandes professionella praktik har påverkats positivt

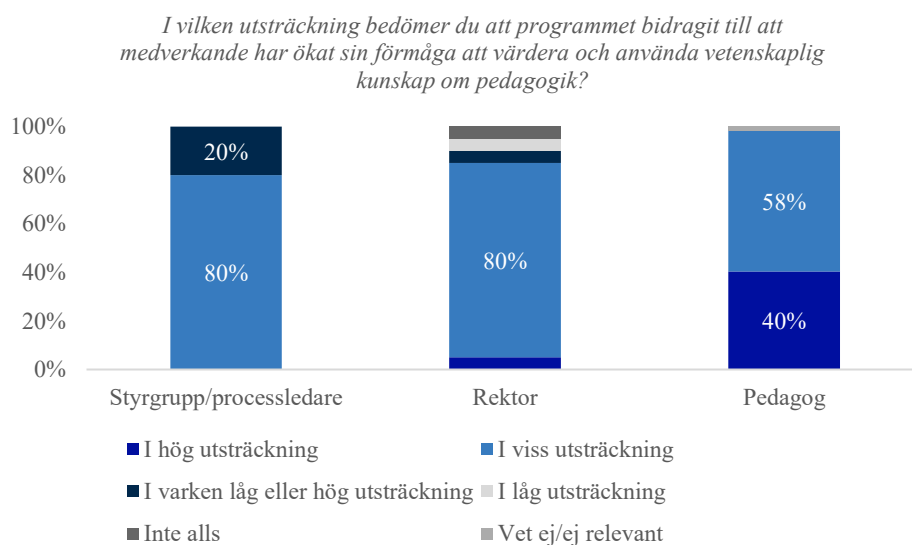
I enkäten har vi frågat medverkande i samtliga funktioner i vilken utsträckning de bedömer att programmet bidragit till att medverkande samtalar och reflekterar om lärarens arbetssätt. Frågan är tänkt att belysa inställningen till om målet om medverkandes professionella praktik har påverkats av programmet. Samtliga styrgruppsmedlemmar, centrala processledare och pedagoger, och nästan alla (95 procent) rektorer som svarat på enkäten anser att så har skett i viss eller hög utsträckning.

Figur 3: Respondenternas bedömning av programmets bidrag till medverkandes professionella praktik.

2.1.4 Lärarna upplever i hög grad en ökad förståelse för vetenskaplig kunskap

Pedagogerna är den grupp som i högst utsträckning (98 procent) upplever att medverkande i viss eller hög utsträckning har ökat sin förståelse för och förmåga att värdera och använda vetenskaplig kunskap. Här är skillnaderna mellan pedagoger, rektorer och resterande funktioner större än för andra frågor om måluppfyllelse. Ingen av styrgruppsmedlemmarna och de centrala processledarna ansåg till exempel att målet har uppfyllts i hög utsträckning.

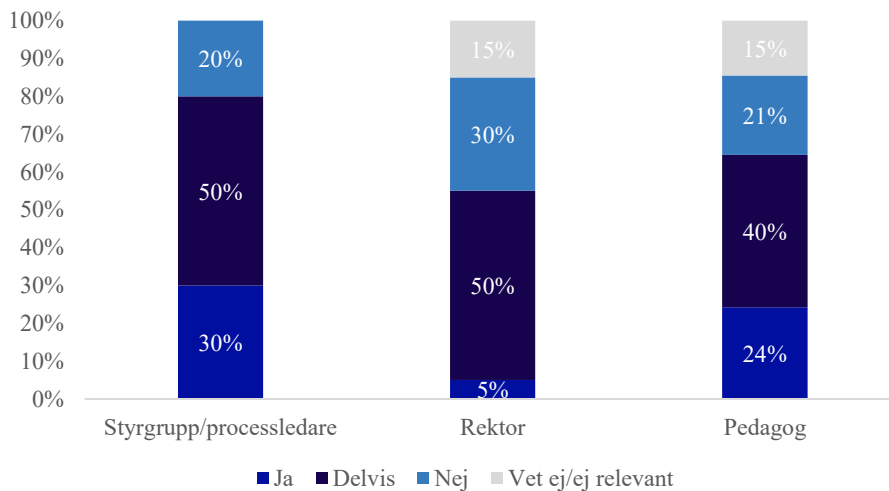

Figur 4: Respondenternas bedömning av programmets bidrag till vetenskaplig kunskap.

2.1.5 En minoritet har en färdig plan för spridning

En femtedel av enkätrespondenterna uppger att det upprättats en plan för hur kunskaper och erfarenheter från programmet ska spridas och delas med kollegor och verksamheter som inte medverkat i programmet. Andelen varierar mellan funktionerna. En liten minoritet av rektorerna (5 procent) svarar att en plan för spridning har upprättats, medan 30 procent av styrgrupp/centrala processledare och 24 procent av lärarna anser det. Nära en fjärdedel (23 procent) av samtliga enkätrespondenter menar att så inte har skett. Enligt hälften av rektorerna och styrgruppsmedlemmar/centrala processledare har en plan delvis upprättats.

Har det upprättats en plan för hur kunskaper och erfarenheter från programmet ska spridas och delas med kollegor och verksamheter som inte medverkat i programmet?

Figur 5: Upprättade planer för hur kunskaper och erfarenheter från programmet ska spridas och delas.

Intervjuerna går i linje med enkätresultaten där det framkommer att en majoritet av huvudmännen inte har upprättat en sådan plan ännu. Några menar att en plan håller på att tas fram medan en huvudman funderar på hur en sådan plan skulle kunna se ut. Vissa av de intervjuade menar att en plan för spridning inte behövs eftersom samtliga lärare eller samtliga verksamheter inom anpassad skola i kommunen medverkar i programmet. Bland styrgruppsmedlemmarna säger en majoritet att en plan för spridning inte är framtagen än, medan några menar att integreringen av programmet i det systematiska kvalitetsarbetet (SKA) är en del av spridningsplanen.

Enligt en central processledare sker spridningen genom träffar och särskilda dagar för skolor där de pratar om KASK, samt genom spridning av utvecklingsartiklar. Hen medger att det är en utmaning med spridning och att det inte är tydligt vad som ska spridas. Även centrala processledare och rektorer vi talat med berättar att en konkret plan saknas på huvudmannanivå. Däremot ges exempel på att hos en huvudman finns en plan hos verksamheter och förstelärare, och hos en annan huvudman är en plan under uppbyggnad. En rektor framhäver att det för närvarande inte finns något behov för spridning eftersom samtliga anpassade skolor deltar i programmet, men att en plan ändå kan behövas.

2.1.6 Huvudmännen visar tecken på att ha förutsättningar för långsiktigt arbete

Utvecklingsarbetet ska leda till att huvudmannen utvecklar organisationen och skapar förutsättningar för långsiktigt hållbart utvecklingsarbete. Tecken på detta kan ses genom att programmet har integrerats i det systematiska kvalitetsarbetet på flertalet skolor, som i

huvudsak nämns av de intervjuade styrgruppsmedlemmarna och rektorerna. Utvecklingsarbetet har på så vis blivit en del av det ordinarie arbetet i dessa skolor.

Samtidigt nämner vissa av de intervjuade pedagogerna och en central processledare att utvecklingsarbetets framgång i stora drag hänger på individer och i vilken mån kunskapen sprids vidare till resterande verksamhet. För att så ska ske behövs uppbyggda strukturer i verksamheterna, vilket är mer sällsynt (se kap. 2.1.5 och 2.6.1). En ytterligare faktor som lyfts i förhållande till detta är att huvudmännen och skolorna organiserat sin medverkan på olika sätt - en huvudman valde att inkludera samtliga i anpassad skola, inklusive elevassistenter, och alternera mellan medverkande som deltagit på seminarierna. Detta har enligt den centrala processledaren och styrgruppsmedlemmen ökat delaktigheten och chansen för att kunskapen inte ska bli individägd. Andra huvudmän har i stället organiserat sin medverkan på andra sätt, genom att endast en eller några pedagoger deltar vid programmets seminarier, vilket kräver en organisationsstruktur där man lyckas sprida kunskapen vidare till andra inom den anpassade skolan för att uppnå långsiktigt arbete. En intervjuad rektor pekar just på svårigheten att förmedla vidare kunskapen från programmet till exempelvis elevassistenter som inte har fått medverka. En styrgruppsmedlem respektive rektor lyfter också vikten av att rektorn aktivt deltar i de pedagogiska samtalen. Rektorns engagemang och aktivitet framhävs även av intervjuade pedagoger som en grundbult för långsiktigt utvecklingsarbete. Ett återkommande tema är också behovet av att "hålla i och hålla ut" – att struktur och systematik måste vara ihållande för att arbetet ska bli långsiktigt hållbart.

2.2 Programmets relevans

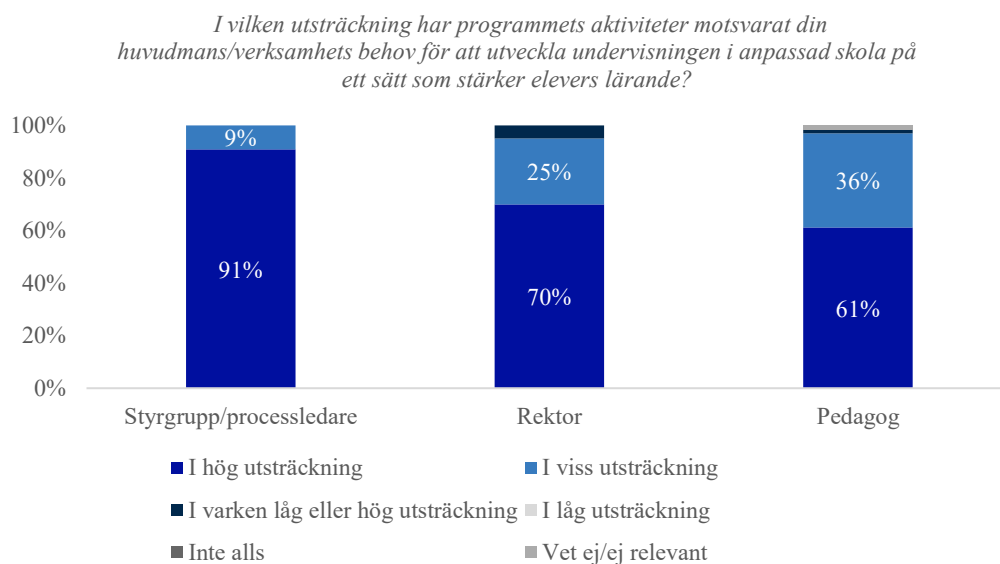
Det här kapitlet beskriver programmets relevans. Med det menar vi om programmets aktiviteter varit ändamålsenliga och motsvarat medverkandes behov av att arbeta med kunskapsuppdraget i anpassad skola. Resultaten visar:

- **Stor enighet om att programmet har motsvarat medverkande verksamheters behov inom utvecklingsarbetet.** Minst 95 procent av samtliga enkätrespondenter upplever att deras behov har blivit mötta. Intervjuer och enkätsvar visar att programmet har svarat väl mot behov genom att lyfta fram den anpassade skolan, lägga fokus på undervisningsutvecklingen, bidra med forskningsnära innehåll, skapa mötestillfällen och samarbete mellan skolor.
- **Programmets aktiviteter har varit ändamålsenliga, men det finns förbättringsförslag.** De intervjuade upplever över lag att programmets upplägg och aktiviteter varit ändamålsenliga. Vissa upplevde initialt otydliga förväntningar, vilka klarnade under programmets gång. Flera önskar att forskarna varit mer närvarande i programmets slutfas. Vissa lyfter även tankar kring ojämnt inflytande utifrån storleken på huvudmannen.

- **Programmets seminarier har generellt upplevts som givande.** Individuella förbättringsförslag har lyfts om mer riktat seminarieinnehåll, gruppindelningen av medverkande, samt längd och plats för seminarierna.

2.2.1 Stor enighet om att programmet har motsvarat medverkande verksamheters behov i utvecklingsarbetet

Nästintill samtliga enkätrespondenter anser att programmets aktiviteter i viss eller hög utsträckning motsvarar behoven hos verksamheterna och huvudmännen när det kommer till att utveckla undervisningen i den anpassade skolan.

Figur 6: Respondenternas bedömning av programmets relevans sett till medverkandes behov.

Gemensamt för både enkätrespondenter och de intervjuade är att det funnits ett tydligt behov att lyfta fram den anpassade skolan i rampljuset. Det har programmet lyckats med enligt såväl enkätrespondenterna som de intervjuade från olika funktioner. KASK har också bidragit till att sätta ljuset på behoven att se elevernas lärande och på undervisningssituationerna.

Programmet har svarat mot flertalet behov genom lokal förankring, forskningsnära utveckling och gemensamt arbete

I intervjuerna med styrgruppsmedlemmar framkommer flera behov som programmet har motsvarat. Behoven handlar om att skapa kännedom och likvärdighet mellan enheterna i kommunen och att pedagogernas och rektorernas fokus ska ligga på undervisningsutveckling i stället för på enskilda elever. Medverkan har också setts som ett sätt att utmana pedagogerna i en kommun med en redan hög kompetensnivå.

I enkätens fritextsvar och intervjusvar återkommer ett antal teman om hur programmet mött behoven:

- **Tillgängligheten till forskning och forskarna samt deras input till de medverkande.** Lokala forskningscirklar, seminarier och kontakten med forskare har gett både teoretisk förankring och praktiska verktyg för medverkande att planera, följa upp och justera undervisningen. Det har även lett till ökad förmåga att reflektera över det egna arbetet och att utvärdera vad som faktiskt gör skillnad för elevernas lärande. Flera av svaren lyfter även nyttan av de deadlines som satts upp under programmets gång, vilket drivit arbetet framåt. Det forskningsnära innehållet och forskarnas sätt att fånga upp medverkarnas verklighet och koppla till forskningen, lyfts som värdefullt bland alla funktioner.
- **Gemensamma mötena inom programmet** (inom lärlagen och utvecklingsseminarierna) **och samarbetet med andra skolor** har utgjort bra diskussionstillfällen, inspiration och möjligheter till lärande, enligt såväl enkätrespondenter som de intervjuade. Därtill lyfts arbetet i utvecklingsgrupperna något drivande för utvecklingsarbetet i verksamheterna. I intervjuer med flera olika funktioner nämns utmaningen med att organisera programmet på ett passande sätt för både stora och små kommuner. Detta beskrivs närmare under kapitel 2.2.2. Utmaningarna till trots lyfter en central processledare från en liten kommun att det ledde till att de små kommunerna grupperades, vilket skapade givande nätverk som lett till flertalet gemensamma aktiviteter bortom programmet.

”Få lyssna, se och diskutera olika fokusområden för utveckling på olika skolor. Detta synliggjorde både styrkor och brister i vår egen verksamhet. Få kunskap om, och prova att praktisera mer systematiserade och forskningsnära principer för pedagogiska problem. (Enkätrespondent)

- **Lokal förankring genom verksamhetsnära mål och forskningsfrågor.** Flera av enkätrespondenterna lyfter fram de lokala aspekterna av programgenomförandet som utvecklande för verksamheterna. Anpassningen av forskningsfrågor och frågeställningar, problemformuleringar och de verksamhetsnära målen har skapat en tydlig lokal förankring i utvecklingsarbetet, där skolorna har kunnat välja sina fokusområden utifrån egna behov. Detta har upplevts som relevant och meningsfullt.

I tillägg till punkterna ovan har programmet motsvarat behov kopplat till samsyn, kollegialt lärande, strukturer och fokus på elevernas lärande. Dessa är återkommande både vad gäller medverkandes upplevelser av programmets bidrag till pedagogernas

utveckling, som beskrivs i kapitel 2.1.2, och till programmets resultat som vi återkommer till i kapitel 2.4.2. Kopplat till dessa har exempelvis introduktionen av visuella bedömningsmallar mött behov om ökat fokus på elevernas lärande och måluppfyllelse. Programmet har också skapat välbehövliga tillfällen för diskussion av pedagogiska frågor och av undervisningen generellt.

”Lärarna har börjat diskutera pedagogik och utveckling på ett helt annat sätt än tidigare. De har börjat få syn på sin egen undervisning”. (Enkätrespondent)

2.2.2 Programmets aktiviteter har varit ändamålsenliga, men det finns förslag till förbättringar

Samtliga intervjuade pedagoger och styrgruppsmedlemmar anser att programmets upplägg har varit ändamålsenligt vad gäller aktiviteter och organisering. Ingen av de resterande intervjuade har uttryckt ett missnöje med upplägget utan framhåvt att både tidigare erfarenhet av liknande program och de medverkandes förväntningar har påverkat upplevelsen av aktiviteterna och organisationen. Samtliga intervjuade konstaterar dock att programmets aktiviteter, så som seminarierna, utvecklingsartiklarna, och möten med forskarna har tjänat sitt syfte hos de medverkande för att nå deras mål. Flera lyfter just frågan om förväntningar och att dessa ibland innebar att medverkande hade förväntat sig mer praktiska anvisningar. De intervjuade som lyfter dessa tankar menar samtidigt att förståelsen för vad medverkan i programmet går ut på har klarnat under programmets gång, det vill säga att det till stor del går ut på eget arbete. En av de intervjuade berättar att det handlat mer om just felaktiga förväntningar snarare än att programmet skulle ha varit fel utformat.

Inga förslag på förbättringar i programmets aktiviteter har angetts i enkätens fritextsvar, men några av de intervjuade lyfter punkter och aspekter som kunde ha förbättrat programutformningen.

- **Dominansen av den största kommunen** under aktiviteterna framhävs som en påverkande faktor både av den största medverkande huvudmannen och en mindre huvudman. Vid seminarier och gruppdiskussioner syns skillnaderna rent fysiskt när den största delen av gruppen delas in i en egen diskussionsgrupp. Enligt en av de intervjuade från en mindre huvudman har storleken på den största kommunen till viss del också påverkat innehållet i programmet. Enligt en representant från den stora huvudmannen skulle det kommunövergränsande lärandet ha ökat om det fanns fler större kommuner representerade i programmet.

- Det fanns **en viss otydlighet, särskilt i början av programmet**, enligt flera av intervjupersonerna. Både kraven på medverkande och förväntningarna på arbetet upplevdes i viss mån som oklara. Ett förslag som lyfts är att huvudmannen på ett bättre sätt bör förbereda verksamheterna och medverkande på vad Ifous-program innebär. Den intervjuade tillägger att alla inte uppfattat programmedverkan som tydlig och att alla inte har vana av att delta i liknande program. Därmed behöver huvudmännen lyssna in hur processerna uppfattas av de medverkande. En styrgruppsmedlem påpekar att Ifous har gjort en bra ansats vad gäller att strukturera upp och förtydliga arbetet. Det gav också fart till arbetet för fler pedagoger och rektorer. Styrgruppsmedlemmen påpekar att mycket av förbättringspotentialen ligger hos styrgruppsmedlemmen och huvudmannen själv, att styra tydligare och följa upp arbetet bättre.
- En sista punkt som lyfts fram av en intervjuad styrgruppsmedlem är att vissa aktiviteter, exempelvis föreläsningar och diskussioner, hade **kunnat ge huvudmännen mer värde om de fått egna tillfällen att diskutera sinsemellan**. Det hade varit givande att få resonera kring huvudmannaspecifika frågor tillsammans med de andra representanterna, menar styrgruppsmedlemmen.

2.2.3 Programmets seminarier har upplevts som givande

Utvecklingsseminarierna och ledarseminarierna har upplevts som bra och givande för de medverkande. De har bidragit med input från forskarna, som också varit öppna och transparenta i sitt arbete. De intervjuade har uppskattat forskningen och föreläsningarna samt erfarenhetsutbytet mellan medverkande. Seminarierna har också bidragit till lärande, haft en bra balans i innehåll, lagom med uppgifter och givande gruppdiskussioner, enligt de pedagoger vi talat med. Av intervjuerna framgår vidare att Ifous har skapat en inkluderande känsla och tilltalet har varit väl anpassat för de olika funktionerna.

De förbättringsförslag som presenteras av de intervjuade är i nästan samtliga fall enskilda förslag av enskilda personer. Endast ett förslag har lyfts av flera. En intervjuad styrgruppsmedlem lyfter att ledarseminarierna kunnat handla mer om ledarskap i den anpassade skolan, även om forskningen under seminariet handlar om annat. Ett sådant ledarskapsfokus skulle eventuellt även kunnat gynna styrgruppen, menar personen. Ett par av de intervjuade hade gärna sett fler fysiska ledarseminarier i stället för digitala, eftersom det främjar nätverkande. En av styrgruppsmedlemmarna har ibland upplevt seminarierna som för långa. En central processledare hade gärna hört mer om forskarnas arbete, eftersom hen fann det så pass intressant.

2.3 Samstämmighet

Det här kapitlet handlar om programmets samstämmighet. Med samstämmighet menar vi i vilken uträkning programmet kompletterat och integrerats i verksamheternas ordinarie arbete.

Resultaten visar att:

- **Programmet integrerats och kompletterat ordinarie arbete** genom ett förstärkt systematiskt kvalitetsarbete, ökat kollegialt lärande och konkreta metoder som används i undervisningen.
- **Det finns en samstämmighet mellan rektorer och pedagoger** i vilken utsträckning programmet integrerats med annat utvecklingsarbete i verksamheten.

2.3.1 Programmet har integrerats i det systematiska kvalitetsarbetet och ordinarie arbete

En klar majoritet (77 procent) av de rektorer och pedagoger som besvarat enkäten anser att programmet integrerats med annat utvecklingsarbete i verksamheten. Andelen är lika stor mellan rektorer och pedagoger. Det innebär samtidigt att drygt en fjärdedel av enkätrespondenterna inte tycker att programmet integrerats.

I intervjuerna råder en stor samstämmighet om att programmet kompletterat ordinarie arbete. De intervjuade beskriver hur programmet integrerats och kompletterat genom ett förstärkt systematiskt kvalitetsarbete, ökat kollegialt lärande och konkreta metoder som används i undervisningen. Gemensamt för de olika funktionerna är att alla lyfter exempel på ökad analytisk förmåga och bredare kunskaper, vilket präglar ordinarie arbete. I några av intervjuerna beskrivs programmet också som ett komplement till redan existerande kompetensutveckling, till exempel genom praktiska metoder så som loggböcker.

De intervjuade styrgruppsmedlemmarna lyfter i huvudsak fram exempel på hur programmet har integrerats i det systematiska kvalitetsarbetet och bidragit till att undervisning och lärande i den anpassade skolan fått högre prioritet. En av de intervjuade pekar på att genom att fokusera på det ”märkbara” i stället för ”mätbara” har verksamheterna fått en mer nyanserad bild av utvecklingsarbetet. Styrgruppsmedlemmar lyfter också att medverkande pedagoger utvecklat nya sätt att samarbeta genom att ställa reflekterande frågor och utmana varandra. De speglar sin egen undervisning mer och arbetar på nya sätt. Centrala processledare pekar också på att de redskap som erhållits inte bara har kompletterat, utan gett kraft och engagemang till kunskapsuppdraget i anpassad skola. Redskapen har skapat vassare analyser och gett ledstänger i utvecklingsarbetet. Såväl rektorer som pedagoger framhäver värdefulla verktyg och material som

kompletterat ordinarie verksamhet, framför allt de mallar som verksamheterna arbetat med. En av de pedagoger vi talat med berättar att programmet bidragit till ”nya glasögon” och att de förhåller sig till elevernas lärande på ett annat sätt, vilket präglar hela gruppen med kollegor.

2.4 Effektivitet

I det här kapitlet redogör vi för programmets effektivitet, det vill säga i vilken utsträckning programmet bedrivs med hög kvalitet och uppnår sina mål och önskade resultat.

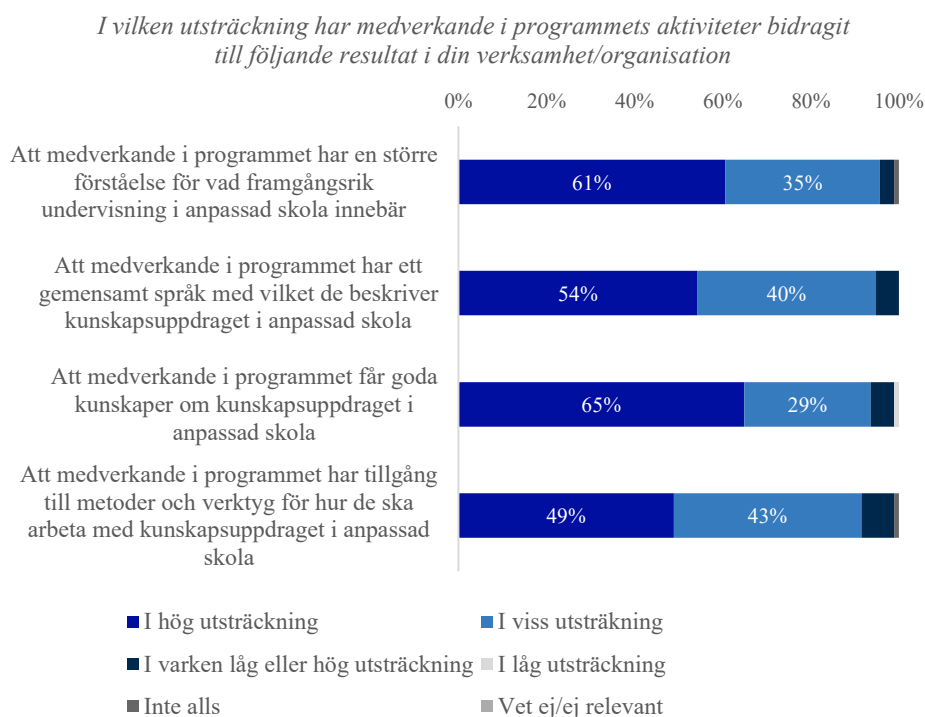
Resultaten visar att:

- **Programmet i hög utsträckning bidragit till önskade resultat**, så som en ökad förståelse för vad framgångsrik undervisning i anpassad skola innebär samt ett gemensamt språk om kunskapsuppdraget i anpassad skola. Det råder marginella skillnader mellan funktionerna i programmet, varav styrgruppsmedlemmar/centrala processledare i högst utsträckning ser önskade resultat.
- **Programmet har lett till ökad tydlighet om kunskapsuppdraget, fördjupad reflektion och stärkt kollegialt lärande.** Styrgruppsmedlemmar beskriver förbättringar i klassrumspraktiken, mer kollegialt lärande och en ökad medvetenhet på huvudmanna- och verksamhetsnivå. Rektorer och pedagoger ser ökad tydlighet i undervisningen och professionell utveckling bland pedagoger. Resultaten bland elever är ojämna och i de flesta fall för tidiga att uttala sig om, men bland vissa elever syns en tydligare medvetenhet om lärande samt resultat i sociala och kommunikativa förmågor.
- **Välfungerande utvecklingsarbete bygger på tydlig struktur, brett engagemang och stödjande ledarskap.** Avsatt tid, ägarskap för frågorna och ett starkt centralt och lokalt ledarskap har utgjort framgångsfaktorer i arbetet. Samtidigt lyfts utmaningar och risker som hämmar utvecklingsarbetet, så som personalomsättning och bristande delaktighet.
- **Organisatoriska förändringar har haft både positiva och negativa effekter på utvecklingsarbetet.** Stora organisationsförändringar och politikerkifte i kommunen och personalomsättning är exempel på förändringar som hämmat utvecklingsarbetet hos vissa huvudmän och verksamheter. Samtidigt kan organisatoriska förändringar och omsättning av nyckelpersoner skapa framdrift genom att bidra med nytt och bättre engagemang och intresse.
- **Samverkan med Ifous och forskargruppen har präglats av tydlighet, engagemang och lyhördhet.** Programledningen har varit engagerad med tydlig information, god struktur och hög tillgänglighet. Forskargruppen har uppskattats

för sitt ödmjuka bemötande, tydlighet i uppdraget och förmåga att skapa realistiska förväntningar.

2.4.1 Programmet har i hög utsträckning bidragit till önskade resultat

Över 90 procent av enkätrespondenterna bedömer att KASK har bidragit till samtliga resultat enligt programlogikens första effektnivå, det vill säga resultat som programmet tar ansvar för.

Figur 7: Respondenternas bedömning av uppnådda resultat.

Det resultat som störst andel (96 procent) svarat att programmet bidragit till i viss eller hög utsträckning är att medverkande i programmet har en större förståelse för vad framgångsrik undervisning i anpassad skola innebär, följt av ett gemensamt språk om anpassad skola. Samtliga av styrgruppsmedlemmarna och de centrala processledarna svarar att programmet i viss eller hög utsträckning bidragit till samtliga resultat. Andelen är marginellt lägre bland pedagoger och rektorer. Störst skillnad finns för resultatet om tillgång till metoder och verktyg där 90 procent av rektorerna och pedagogerna tycker att programmet bidragit till det.

2.4.2 Ökad tydlighet, fördjupad reflektion och stärkt kollegialt samarbete

Det råder en bred samsyn i intervjuerna, oberoende av funktion, att programmet stärkt undervisningens innehåll, tydliggjort uppdraget och gett kraft till kollegialt lärande. Intervjuade från samtliga funktioner lyfter exempel på hur programmet lett till förbättrad planering och undervisning, där läroplanen och kunskapsuppdraget står mer i fokus. Det går i linje med resultatet för programmålet som presenterades i kapitel 2.1.1. Alla funktioner beskriver också resultat i form av ökad reflektion över den egna praktiken, vilket lett till ett mer medvetet och genomtänkt arbete - både individuellt och kollegialt.

Förbättringar i klassrumspraktiken och en ökad medvetenhet på huvudmannanivå- och verksamhetsnivå

I intervjuerna med styrgruppsmedlemmar och centrala processledare ges exempel på resultat på huvudmannanivå, verksamhetsnivå och mer tvärgående resultat. Svaren visar på märkbara förändringar i klassrumspraktiken och en ökad strategisk medvetenhet hos huvudmännen om anpassad skolas potential och behov. Kollegialt lärande, ökad reflektion och en förskjutning mot undervisningsfokus lyfts tydligt fram. Samtidigt ges exempel på hur programmet lagt en grund för ökad samverkan. Sammantaget pekar styrgruppsmedlemmar och centrala processledare på följande resultat:

- **Förändrad praktik, kultur och professionsutveckling på verksamhetsnivå.** Många beskriver att det skett en fördjupning i det professionella samtalet – lärare och elevassistenter uttrycker sig annorlunda, diskuterar undervisningens kvalitet och reflekterar mer systematiskt över sin praktik. Det kollegiala lärandet har enligt intervjuerna ökat och gett bättre samsyn i personalgrupper. Flera pekar också på ökad tydlighet i uppdraget och ökat fokus på undervisning, samt att personalen har vuxit och känner ökad professionsstolthet.
- **Ökad medvetenhet, legitimering och strategisk utveckling på huvudmannanivå.** Styrgruppsmedlemmar och centrala processledare berättar om en förändrad syn på anpassad skola, från omsorgsbaserad till undervisningsinriktad. Flera pekar på att programmet satt ljuset på anpassad skola som en viktig verksamhet och att även elever i den anpassade skolan har rätt att lära. Det lyfts också exempel på att det systematiska kvalitetsarbetet har stärkts, med ökad användning av data och bedömning. Även om resultat inte alltid är (eller bör vara) mätbara, har måluppfyllelse kommit på agendan. Ett par av de intervjuade pekar på att de sett resultat i form av bättre kvalitet i kvalitetsrapporterna från anpassad skola.
- **Samverkan och nätverksbyggande.** För de mindre kommunerna i Skåne har det skett ett lyft i kontakterna mellan skolor och huvudmän. Programmet har

möjliggjort erfarenhetsutbyte och lett till att processledare, rektorer och enheter samordnar nätverk och träffar, vilket bidrar till kollegialt lärande och stöd över huvudmannagränserna.

De rektorer vi talat med lyfter att programmet gett dem verktyg att bli mer strategiska, tydliga och samordnade i sitt ledarskap. En av rektorerna betonar att hen blivit tydligare i sin kommunikation och kravställning (i samråd med pedagogerna) om vad kunskap och nivåer faktiskt innebär i praktiken. En annan rektor lyfter att hen tillsammans med personalen utvecklat en samsyn om kunskapsuppdraget och elevers lärande, vilket gett utrymme att fördjupa sig i vad utbildningen ska leda till för eleverna.

Ökad tydlighet i undervisningen och professionell utveckling bland pedagoger

Det finns en stor samsyn i intervjuerna med rektorer och pedagoger från fallstudieverksamheterna om att programmet lett till en ökad medvetenhet bland pedagoger om den egna praktiken, vilket lett till djupare reflektion om undervisning och lärande. Rektorerna presenterar generellt ett mer strategiskt/övergripande perspektiv, medan pedagoger beskriver konkreta förändringar i praktiken och relationen med eleverna.

Intervjuade rektorer berättar om hur pedagoger nu ”grottar ner sig” i kunskapsuppdraget och blivit noggranna med att utgå från läroplanen. Pedagoger vi talat med lyfter fram praktisknära resultat så som nya insikter om hur lärande sker, om metodval och vikten av att förstå elevens behov och motivation. De pekar på konkreta förändringar i sin egen undervisning, så som mallar, planering, kollegiala samtal och förändrad interaktion med eleverna. I en av gruppintervjuerna pekar de intervjuade också på att programmet lett till strategier och rutiner för att föra öppen dialog mellan pedagoger, där pedagogerna anstränger sig för att nå samsyn om vad de ska förmedla till eleverna och hur de kan hjälpa eleverna på bästa sätt.

Ökad medvetenhet om lärande och förbättrade sociala och kommunikativa förmågor bland elever

Av intervjuerna framgår vissa resultat på elevnivå med anledning av programmet. Både rektorer och pedagoger beskriver framför allt en tydligare medvetenhet om lärande bland elever samt resultat i sociala och kommunikativa förmågor.

Det ges exempel på att eleverna har blivit mer medvetna om vad de gör, varför de gör det och vad de kan. Det handlar om ett ökat fokus på att synliggöra lärande, exempelvis kopplat till användning av mallar, självskattnig och reflekterande samtal. Det råder också en samsyn i svaren om att utvecklingen främst syns i form av ökad trygghet, bättre samspel och kommunikation, snarare än i traditionellt mätbar måluppfyllelse. Både trygghet och delaktighet ses som viktiga framsteg.

”Eleverna har blivit bättre på att tänka om sig själva – vad de är bra på och mindre bra på”. (Intervjuad pedagog)

Båda grupperna noterar samtidigt att resultaten är ojämna och att effekter är tydligast hos vissa elever, framför allt äldre, medan andra behöver mer tid. Skillnaden mellan arbetslag och elevgrupper kan också påverka möjligheten att se resultat. Rektorerna är generellt mer återhållsamma i sina bedömningar och markerar att det är för tidigt att dra säkra slutsatser om resultat på elevnivå.

Resultat varierar beroende på tillgänglig kompetens, personella resurser och engagerad skolledning

Resultaten av programmet skiljer sig mellan verksamheter, enligt två av de centrala processledarna vi talat med. Anledningen till att vissa enheter ser mer resultat än andra beskrivs handla om kompetens, personella resurser och engagerad skolledning. En av de centrala processledarna menar att skillnaden i resultat beror på kompetensen och erfarenheten hos personalen. Faktorer som typ av lärarutbildning och tidigare erfarenheter påverkar vanan av att arbeta med lärande och systematiskt kvalitetsarbete, enligt den centrala processledaren. Den andra centrala processledaren pekar i stället på storleken på enheter, där större och mer etablerade enheter lyckas bättre eftersom de kan arbeta mer fokuserat med programmet. Till exempel eftersom lärare inom anpassad skola på mindre enheter kan behöva jobba i andra delar av verksamheten. De centrala processledarna betonar också vikten av dedikerade och engagerade skolledare.

2.4.3 Välfungerande utvecklingsarbete bygger på struktur, engagemang och stödjande ledarskap

De intervjuade styrgruppsmedlemmarna, centrala processledarna, rektorerna och pedagogerna beskriver generellt ett välfungerande utvecklingsarbete på hemmaplan. Gemensamma drag i de olika funktionernas svar är att ett välfungerande utvecklingsarbete i programmet bygger på tydlig struktur, brett engagemang och stödjande ledarskap. Samtidigt lyfts utmaningar och risker som behöver hanteras, så som personalomsättning och bristande delaktighet.

Styrgruppsmedlemmar och centrala processledare beskriver ett över lag välfungerande utvecklingsarbete, men med variationer beroende på lokala förutsättningar. Det som lyfts som särskilt framgångsrikt är när skolor haft tydlig struktur, avsatt tid och ett gemensamt ägarskap över processen – från rektor till arbetslag. Exempelvis har skolor där arbetet integrerats i det systematiska kvalitetsarbetet och där öronmärkta tider vigts åt programmet lyckats göra utvecklingen till en naturlig del av vardagen. Andra framgångsfaktorer som framkommer är starkt centralt och lokalt processledarskap. Samtidigt har vissa verksamheter haft det tuffare, särskilt mindre enheter med hög personalomsättning eller brist på gemensamt ansvarstagande. Byte av rektor, hög sjukfrånvaro och otydlig styrning har ibland lett till avbrott i utvecklingen. Det framkommer också att vissa skolor hade behövt mer stöd och tydligare krav från centralt håll för att driva arbetet vidare.

Rektorernas beskrivningar går i linje med styrgruppsmedlemmarnas. En av rektorerna beskriver ett starkt engagemang i personalgruppen. Rektorn anser också att det är fördelaktigt att “äga frågorna själva” – då det ger möjlighet att anpassa takten i utvecklingsarbetet. Precis som styrgruppsmedlemmarna menar rektorer vi pratat med att integrering i det systematiska kvalitetsarbetet och schemalagd tid har fungerat som viktiga hållpunkter för att skapa en röd tråd och hålla arbetet levande, till exempel genom att koppla diskussionerna till arbetsplatsträffar och gemensamma möten. En av rektorerna lyfter att personalomsättning och olika förutsättningar för deltagande har påverkat kontinuiteten negativt. När nya, ännu ej legitimerade pedagoger tillkommit har det varit svårt att inkludera dem fullt ut i arbetet, vilket bromsat utvecklingen.

I samtliga intervjuer med pedagoger beskrivs utvecklingsarbetet som positivt, engagerande och tydligt strukturerat. I en av intervjuerna lyfts Ifous upplägg som tydligt och med bra upplägg och föreläsningar, vilket lett till att de söker och läser forskningsartiklar och genomför forskningscirkel. Regelbundna träffar, både internt och över kommungränserna för några huvudmän, har skapat kontinuitet. Ett framgångsrikt grepp som presenteras i en av intervjuerna har varit att olika medarbetare deltagit i seminarier och sedan återkopplat till kollegorna. I en annan intervju beskrivs rutinen att samma medverkande åker på alla utvecklingsseminarier, men med tydliga strukturer för uppföljningar inför och efter utvecklingsseminarierna i hela arbetsgruppen. Det har enligt de intervjuade skapat ett brett engagemang i personalgruppen och bidragit till energi, inspiration och förankring. De här olika sätten att organisera genomförandet berörde vi även i kapitel 2.1.6. Generellt beskrivs ledningens stöd som avgörande i intervjuerna – bland annat genom att skapa arbetsro, frigöra tid och prioritera programmet. Utmaningar som lyfts i intervjuerna är att elevassistenter inte deltagit i samma utsträckning som lärare, men lärarna har försökt inkludera dem. Samarbete inom och mellan skolor har stärkts, och flera uttrycker en önskan att det fortsätter även efter programmets slut.

Det lokala samarbetet har i stort fungerat bra - med vissa variationer

Av enkätrespondenterna bedömer 76 procent av pedagogerna och 85 procent av rektorerna att samarbetet i den lokala utvecklingsgruppen har fungerat bra eller mycket bra.

Av intervjuerna med rektorer och pedagoger beskrivs samarbetet inom de lokala utvecklingsgrupperna i stort fungera bra. Det ges exempel på strukturerat arbete som engagerar och utvecklar. I en av intervjuerna beskriver pedagogerna hur medverkande anordnar och deltar i forskningscirkel och pedagoggrupper, där de bland annat testat olika samtalsmodeller, något som upplevs som lärorikt och användbart. Samtidigt framkommer att det finns mer att utveckla, särskilt kring att använda verktyg över arbetslagsgränser. I intervjun med en av rektorerna lyfts att samordningen mellan skolor inte fungerade, eftersom skolorna skilde sig för mycket åt.

Intervjuerna visar att samarbetet med kollegor och medarbetare utanför programmet har varierat, beroende på lokala förutsättningar och organisationsstruktur. I en av verksamheterna har alla kollegor inom anpassad skola varit involverade, vilket gjort att frågan om inkludering inte varit aktuell. På andra håll, där endast en del av personalen medverkat, har det varit svårare att skapa bredd och delaktighet. Exempelvis beskrivs hur vissa arbetslag haft god kontinuitet, medan andra – särskilt där personal bytts ut – halkat efter eller inte varit involverade alls.

Enligt en av rektorerna har samarbetet med grundskolan varit utmanande. Rektorn beskriver att även om det finns goda exempel på initiativ där personalen i den anpassade skolan försökt att nå ut till lärare i den ordinarie skolan, har samarbetet över skolformsgränserna varit begränsat, ofta beroende på olika rektorsorganisationer. Det finns en önskan om att sprida arbetssätt från programmet vidare och öka samverkan framåt.

2.4.4 Organisatoriska förändringar har haft både positiva och negativa effekter på utvecklingsarbetet

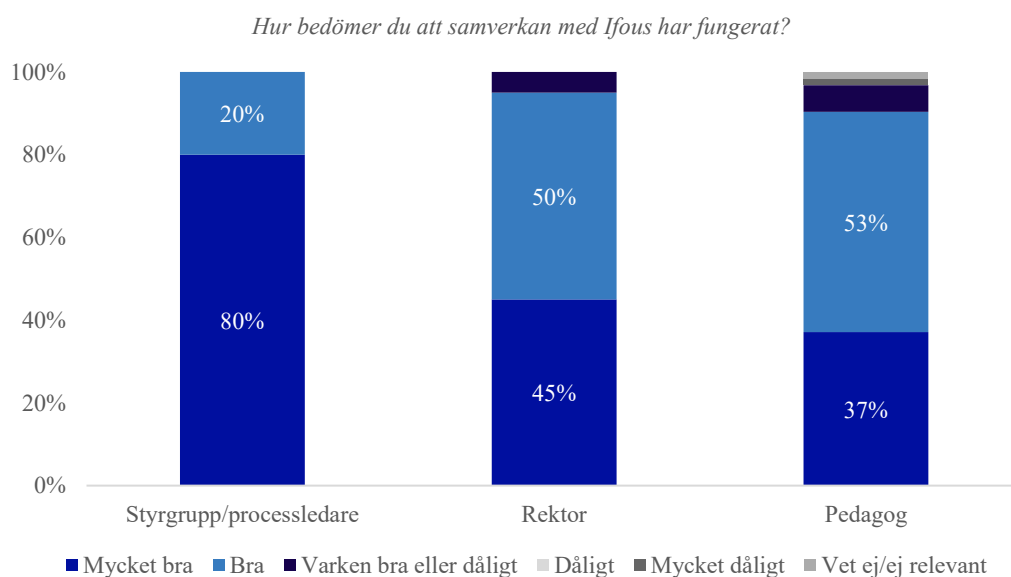
Under programmet har det för vissa huvudmän och verksamheter skett organisatoriska förändringar som påverkat utvecklingsarbetet. Hälften av styrgruppsmedlemmarna och centrala processledarna svarar i enkäten att det skett organisatoriska förändringar som påverkat utvecklingsarbetet i medverkande skolor och 40 procent svarar att förändringarna har påverkat spridningen till andra skolor. Av fritextsvaren framgår flera exempel på förändringar som lett till positiv utveckling, till exempel att sammanslagning av skolor har lett till mer strukturerat samarbete, samt anställning av förstelärare, biträdande rektorer och kvalitets- och utvecklingsledare. Det ges också exempel på organisatoriska förändringar som i stället hämmat utvecklingsarbetet, så som stora organisationsförändringar i kommunen och politikerkifte i kommunstyret.

25 procent av rektorerna och 40 procent av pedagogerna anser att det har skett organisatoriska förändringar som påverkat utvecklingsarbetet i verksamheten. De organisatoriska förändringarna kretsar ofta kring personalomsättning och brist på kontinuitet och stöd, vilket påverkat framdriften. Många lyfter vikten av tydliga strukturer för att kunna upprätthålla arbetet. Det ges också exempel på hur omsättning av nyckelpersoner har varit positivt för arbetet, till exempel en ny processledare som är mer intresserad och strukturerad och därmed ökat medverkandes engagemang för programmet.

2.4.5 Samverkan med Ifous och forskargruppen har präglats av tydlighet, engagemang och lyhördhet

Samverkan med Ifous och forskargruppen har fungerat väl under programmet genom att präglas av engagemang, tydlighet och lyhördhet.

Nästan samtliga enkätrespondenter anser att samverkan med Ifous har fungerat bra eller mycket bra under programmet. Andelen är högst bland styrgruppsmedlemmar/centrala processledare, följt av rektorer respektive pedagoger.

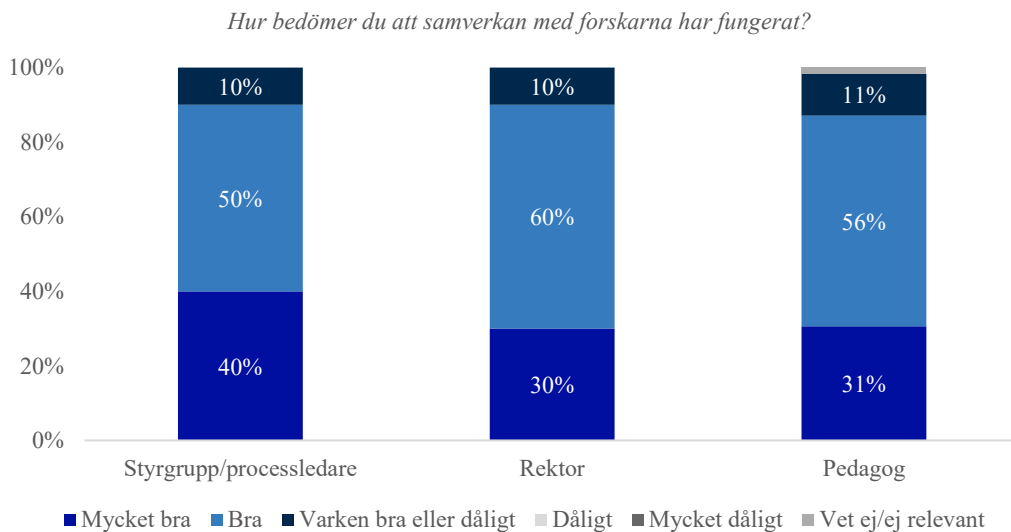

Figur 8: Respondenternas bedömning av samverkan med Ifous.

Det råder en stor samsyn i intervjuerna om att samverkan med Ifous fungerat mycket bra. Programledningen beskrivs som positiv och professionellt genomförd. De intervjuade lyfter att det har funnits tydlig information, god struktur och hög tillgänglighet. Flera uttrycker uppskattning för den öppna dialogen och det respektfulla klimatet som skapats i styrgruppen, där frågor och praktiska funderingar kunnat lyftas fritt. Ifous har också visat

stort engagemang och lyhörddhet. Det framhålls som värdefullt att man “gjort resan tillsammans”. Även om en av de intervjuade nämner att webbsidan varit något svårnavigerad, upplevs helheten som tydligt, tryggt och välfungerande.

De allra flesta enkätrespondenter anser att samverkan med forskargruppen har fungerat bra eller mycket bra. Andelen är i princip lika stor mellan de olika funktionerna.

Figur 9: Respondenternas bedömning av samverkan med forskarna.

Av intervjuerna framgår också att samverkan med forskarna har fungerat bra. Av svaren framgår en uppskattning för deras ödmjuka bemötande, tydlighet i uppdraget och förmåga att skapa realistiska förväntningar – de har varit tillgängliga, kunniga och engagerade. Forskarna har stöttat med praktiska resurser, struktur och återkoppling på forskningsarbetet, och gett energi genom seminarier och dragningar. Några av de intervjuade berättar att både skolor och forskare famlade till en början men att utvecklingen har varit positiv. Forskarna har bidragit till att sätta processer i rörelse genom att ha en aktiv och intresserad roll, samt ställa frågor snarare än leverera färdiga svar. Samtidigt nämns att kontakten varit begränsad för vissa, och att fler önskat mer utbyten och stöd. Flera intervjuade inom olika funktioner nämner önskemålet om att forskarna skulle ha varit mer involverade under programmets slutfas och när medverkande skriver utvecklingsartiklar. Här upplever flera intervjuade en känsla av att ha blivit aningen lämnade ensamma i arbetet och att det funnits behov av stöd från forskarna. Samtidigt finns en förståelse för att forskarnas tid inte räcker hur långt som helst.

2.5 Förväntade långsiktiga effekter

I det här kapitlet beskriver vi i vilken utsträckning programmet har lett till eller förväntas leda till långsiktiga effekter.

Resultatet visar att:

- **Spridningsaktiviteter har skett i varierande omfattning.** Spridning av resultat inom och utom medverkande verksamheter har ägt rum men har tagit olika form.
- **Programmet har uppmärksammat kunskapssynen i anpassad skola och förväntas bidra till en mer effektiv verksamhet.** En stärkt fokus på kunskapsuppdraget inom anpassad skola öppnar upp för en bättre balans mellan omsorg och undervisning och kan bidra till ett varaktigt förändrat arbetssätt.

2.5.1 Spridningsaktiviteter har skett i varierande omfattning

En viktig utgångspunkt för långsiktiga effekter är spridning av arbetssätt, metoder och resultat bortom medverkande verksamheter och inom medverkande verksamheter. Detta eftersom det säkerställer att de insikter och lösningar som utvecklats får en bred och varaktig inverkan hos medverkande huvudmän.

Som vi redogjort för i kapitel 2.1.5 har få en färdig plan för spridning av kunskaper och erfarenheter från programmet, men många har delvis upprättat en sådan. Drygt en fjärdedel svarar att det inte har upprättats en plan för spridning.

Spridningen av kunskap mellan medverkande verksamheter, och inom medverkande verksamheter, har tagit sig i olika form. Exempelvis berättar en styrgruppsmedlem att de haft dragningar för andra skolledare och förvaltningspersonal i kommunen. Hen menar samtidigt att det är svårt att nå fram med hur man tänker i anpassad skola och hur andra skolformer kan lära sig av det. En annan styrgruppsmedlem delar med sig av att de följt upp arbetet och hållit föreläsningar om programmet i hela rektorsgruppen. En central processledare berättar att resultaten från utvecklingsarbetet inte spridits förutom på en KASK-mässa där resultaten har presenterats för varandra, men det har bara varit för medverkande i programmet.

Vad gäller hur spridning har skett inom medverkande verksamheter berättar en rektor att de har involverat elevassistenter och att dessa har suttit med på arbetsgruppsmöten. I intervjuerna med pedagoger framgår att spridning skett genom olika samtalsforum. En pedagog berättar att de sedan starten av programmet haft samtalsgrupper med all personal för att sprida arbetssätt och metoder. Samtalsgrupperna har varit drivna och beroende av rektorns engagemang och insats. Andra pedagoger delar att de kortfattat berättat om programmet för kollegor som inte medverkat i programmet, men att det varit bristande intresse för informationen och därmed låg spridning.

2.5.2 Programmet har uppmärksammat kunskapssynen i anpassad skola och förväntas bidra till en mer effektiv verksamhet

I intervjuerna frågade vi om vilka långsiktiga effekter som programmet förväntas leda till. Medverkande i programmet från alla funktioner lyfter att en långsiktig effekt förväntas vara en fokusförflyttning på anpassad skola, från ett omsorgsperspektiv till ett kunskapsperspektiv, vilket möjliggör för elever att utveckla sin fulla potential.

Flera styrgruppsmedlemmar berättar att skolorna som har medverkat i programmet har lärt känna varandra och fått en djupare förståelse för de gemensamma utmaningar som finns. Programmet har bidragit till ett gemensamt språk och fler kontaktytor mellan skolorna vilket förväntas bidra till en mer sammanhållen och effektiv verksamhet. Den ökade synen på kunskapsuppdraget i anpassad skola gör det möjligt att bryta loss från ett utpräglat omsorgsperspektiv och kan leda till ett långsiktigt förändrat arbetssätt. Några styrgruppsmedlemmar uppger att programmet har bidragit till att anpassad skola prioriterats mer än tidigare och kommer få mer uppmärksamhet framöver.

En förväntad långsiktig effekt är att undervisningen i anpassad skola blir av högre kvalitet, vilket kommer ge eleverna större möjligheter att utvecklas till sin fulla potential. En styrgruppsmedlem uppger att programmet har gett elever i anpassad grundskola bättre förutsättningar att komma in på sitt första val på gymnasiet. På längre sikt uppger en annan styrgruppsmedlem att eleverna kommer bli bättre rustade för livet efter skolan och bli mer anställningsbara. En tredje styrgruppsmedlem menar samtidigt att för en sådan effekt ska uppnås behöver samhället ta ett större ansvar och utveckla en mer inkluderande syn på elever i anpassad skola.

En pedagog berättar att programmets arbetssätt och resultat har bidragit till att skapa en mer attraktiv arbetsplats. Hen menar i sin tur att en möjlig långsiktig effekt är att fler kommer söka anställning i verksamheten och att mer kompetent personal anställs, vilket skulle gynna eleverna ytterligare.

För att långsiktiga effekter ska uppnås krävs kontinuerligt arbete

Pedagogerna som har intervjuats tycks ha mer begränsade förväntningar och en av de intervjuade uppger i stället att de har en *önskan* om att programmet leder till en mer kvalitativ verksamhet, där kunskapsfokus i undervisningen genomsyrar verksamheten. För att långsiktiga effekter ska uppnås menar en av pedagogerna att det behövs någon som kontinuerligt driver arbetet och att det hänger på hur mycket rektorn prioriterar det. En annan pedagog säger att det är svårt att fastställa vilka långsiktiga effekter som kan kopplas till KASK, eftersom det även bedrivs andra projekt på skolan.

2.6 Hållbarhet

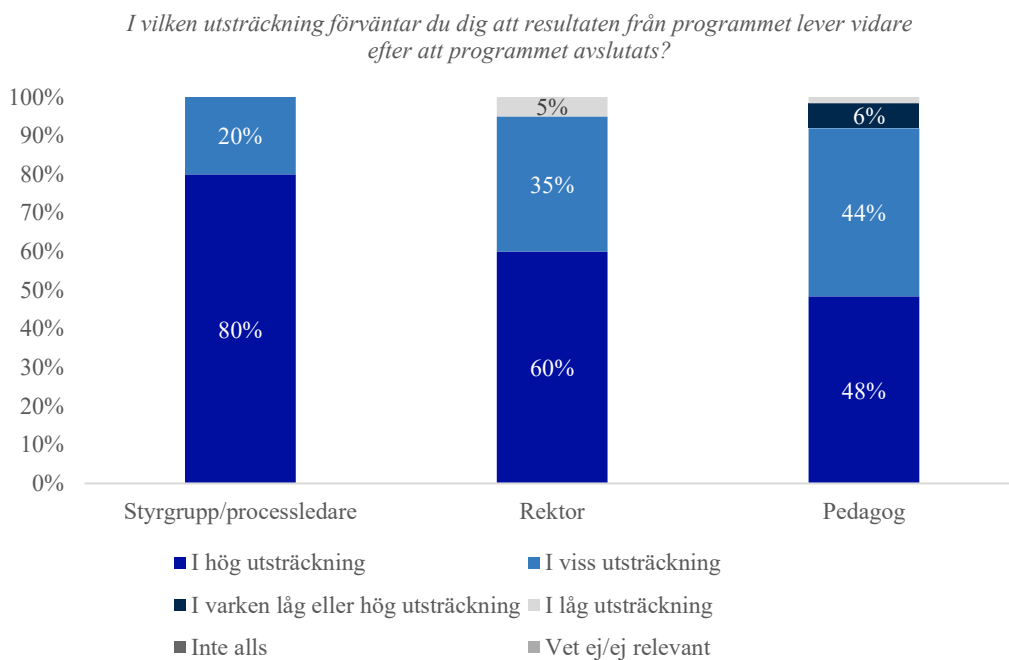
Det här kapitlet handlar om i vilken utsträckning resultat, metoder och arbetssätt från programmet förväntas fortsätta efter att programmet har avslutats.

Resultaten visar att:

- **Resultaten förväntas leva kvar men kräver strategi.** Enkätsvaren och intervjuerna indikerar att programmet har goda förutsättningar att leva vidare, men förutsätter en tydlig struktur och institutionalisering för att säkerställa långsiktig hållbarhet.
- **Skilda åsikter om hur programmet kommer leva vidare.** Det finns olika uppfattningar om hur resultaten kommer leva vidare på verksamhetsnivå respektive huvudmannanivå. Rektorer och pedagoger är något mer skeptiska än styrgruppsmedlemmar och centrala processledare. Engagemang och samordning är centralt för att resultaten ska leda vidare och utvecklas.

2.6.1 Resultaten förväntas leva kvar, men kräver strategi

Sammantaget visar både intervju- och enkätsvaren att det finns förutsättningar för att arbetssätt, metoder och resultat från programmet kommer leva vidare. Av enkätsrespondenterna förväntar sig 93 procent att programmets resultat i viss eller hög utsträckning lever vidare efter programmets avslut. Styrgruppsmedlemmar och centrala processledare förväntar sig i högre utsträckning att programmets resultat kommer leva vidare jämfört med rektorer och pedagoger.

Figur 10: Respondenternas bedömning av i vilken utsträckning resultaten kommer leva vidare.

Även om intervjupersoner från samtliga funktioner ser att förutsättningarna för att programmets resultat ska leva vidare är goda, så understryker de att detta inte händer av sig själv. För att resultaten ska leva vidare krävs det en tydlig struktur och institutionalisering av utvecklingsarbetet som bedrivits. En intervjuperson påpekar att arbetet med programmet kan vara personbundet, vilket innebär en risk att kunskap och arbete går förlorat om någon slutar. Flera andra intervjupersoner nämner också att det är viktigt att vara uppmärksam vid personalomsättning och eventuella expansioner, för att säkerställa att ny personal anammar ett inarbetat arbetssätt.

Skilda åsikter om hur programmet kommer leva vidare på verksamhetsnivå och huvudmannanivå

De flesta enkätrespondenter och intervjuade bedömer att resultaten kommer leva vidare, men en av de intervjuade pedagogerna uttrycker viss skepsis. Bland annat menar hen att det finns en risk att arbetssättet från programmet får mindre uppmärksamhet eftersom det finns andra projekt som pågår på skolan. Pedagogen berättar också att vid spridning av information till andra pedagoger och elevassistenter riskerar informationen att gå förlorat, eftersom det ibland är oklart vad som behöver delas och att mängden information är omfattande.

Det råder skilda meningar om hur resultaten kommer leva vidare på verksamhetsnivå respektive huvudmannanivå. En av de centrala processledarna anser att resultaten kommer leva vidare på verksamhetsnivå men inte på huvudmannanivå, eftersom få

grundskolor varit med i programmet samt att det finns olika rektorer, vilket innebär att det finns en brist på samordning. Styrgruppsmedlemmarna tycks i stället vara eniga om att resultaten kommer leva vidare på både huvudmannanivå och verksamhetsnivå. En styrgruppsmedlem menar dock att det hänger på verksamheterna om resultaten lever vidare. Flera styrgruppsmedlemmar menar att pedagogerna verkar nöjda med både programmet och de resultat som uppnåtts, vilket i sin tur motiverar dem att fortsätta med utvecklingsarbetet. En styrgruppsmedlem påpekar att så länge klassrumspersonalen anser att arbetssättet är bra, kommer de att fortsätta med det. En av de intervjuade pedagogerna fastslår att programmet nu genomsyrar deras verksamhet, medan en annan säger att resultaten snarare kommer leva vidare på ett personligt plan.

3. Slutsatser och rekommendationer

I det här kapitlet samlar vi våra slutsatser och bedömningar av programmets resultat och genomförande. Vi presenterar också våra rekommendationer till Ifous inför framtida program.

3.1 Oxford Researchs bedömningar

FoU-programmet KASK är det första av Ifous program som riktas mot anpassad skola. Utifrån utvärderingen konstaterar vi att programmet varit mycket uppskattat och satt ett välkommet ljus på kunskapsuppdraget i anpassad skola. Mot bakgrund av utvärderingskriterierna bedömer vi att programmet har varit relevant och effektivt, vilket skapar förutsättningar för hållbara resultat och långsiktiga effekter. Det förutsätter dock ett organisationsbaserat framför individbaserat lärande och kontinuerligt utvecklingsarbete.

3.1.1 KASK har varit ett relevant program

Programmet har varit relevant, det vill säga att insatserna har svarat mot medverkandes behov av att arbeta med kunskapsuppdraget i anpassad skola och för att nå målen för programmet. Det råder en stor enighet bland enkätrespondenter och intervjupersoner om att programmet motsvarat deras behov för att utveckla undervisningen i den anpassade skolan. Programmet har mött behovet av att lyfta fram den anpassade skolan och satt fokus på kvalitetsarbete. Behoven har också mötts genom att tillgängliggöra forskning och praktiska verktyg, främja samarbete inom och mellan skolor och genom att ha en lokal förankring genom verksamhetsnära mål och forskningsfrågor.

Programmets upplägg och aktiviteter har varit ändamålsenliga och tjänat syftet med programmet. Samtidigt lyfts att obalansen vad gäller storlek på huvudmännen till viss del påverkat möjligheterna till erfarenhetsutbyte och lärande. Programmet upplevdes som

otydligt till en början vad gäller krav och förväntningar, men ansvaret att förbereda medverkande ligger i hög grad hos huvudmännen själva.

3.1.2 Programmet har varit samstämmigt

Programmet har varit samstämmigt genom att ha integrerats och kompletterat verksamheternas ordinarie arbete och utvecklingsarbete. Av intervjuerna framgår att programmet integrerats och kompletterat genom ett förstärkt systematiskt kvalitetsarbete, ökat kollegialt lärande och konkreta metoder som används i undervisningen.

Undervisning och lärande har fått högre prioritet och kunskapsuppdraget i anpassad skola har getts kraft och engagemang genom programmet. Det har även bidragit till vassare analyser och ”nya glasögon” bland pedagoger.

3.1.3 Programmet har bedrivits med hög kvalitet och effektivitet

Programmet har en hög måluppfyllelse, varav vi ser bäst resultat vad gäller utveckling av nya metoder och arbetssätt. Det råder inga större skillnader mellan funktionerna, med undantag från programmålet om att värdera och använda vetenskaplig kunskap.

Pedagoger anser i högre utsträckning än rektorer och styrgruppsmedlemmar/centrala processledare att de ökat denna förmåga. En reflektion från vår sida är att eftersom det tidigare inte funnits mycket forskning om anpassad skola, kan programmets insatser och tillgängliggörande av detta göra stor skillnad – vilket sannolikt tar sig störst uttryck bland pedagogerna. Majoriteten av huvudmännen har än så länge ingen upprättad plan för spridning av utvecklingsarbetet, även om många har delvis upprättade planer.

Programmet har i hög grad bidragit till önskade resultat enligt programlogiken, så som en större förståelse för vad framgångsrik undervisning i anpassad skola är och ett gemensamt språk om kunskapsuppdraget i anpassad skola. Programmet har även lett till fördjupad reflektion och stärkt kollegialt lärande.

Samverkan med Ifous och forskargruppen har präglats av tydlighet, engagemang och lyhördhet, vilket gynnat ett effektivt genomförande. Vissa medverkande har önskat mer stöd av forskarna, särskilt vid författande av utvecklingsartiklar, men har samtidigt haft förståelse för att forskarnas tid är begränsad. Utvecklingsarbetet på hemmaplan har generellt fungerat väl, och bygger på struktur, brett engagemang och stödjande ledarskap. Att medverkande uttrycker förståelse för forskarnas möjligheter att ge stöd samt att utvecklingsarbetet i hög grad präglats av struktur och engagemang, tyder på att Ifous tillvaratagit de rekommendationer som vi presenterade i de två tidigare delrapporterna. Samtidigt har det funnits utmaningar som hämmat arbetet för vissa verksamheter, så som personalomsättning och bristande delaktighet.

3.1.4 Långsiktiga effekter kräver spridning och kontinuerligt arbete

Förutsättningarna för långsiktiga effekter varierar. Långsiktiga effekter förväntas vara ett stärkt fokus på kunskapsuppdraget i anpassad skola och varaktiga förändrade arbetssätt, genom en mer sammanhållen, effektiv och kvalitativ verksamhet. På så sätt kan eleverna bli bättre rustade inför framtiden. För att långsiktiga effekter ska uppnås krävs dock spridning samt ett systematiskt och kontinuerligt arbete. Vi ser att spridningsaktiviteter inom och mellan verksamheter tagit sig olika form och att mottagarintresset varierar. Vi konstaterar också att huvudmännen i olika utsträckning organiserat för långsiktigt hållbart utvecklingsarbete. Där utvecklingsarbetet integrerats i det systematiska kvalitetsarbetet bedömer vi att förutsättningarna för långsiktiga effekter är större än i verksamheter där utvecklingsarbetet i stora drag hänger på individer. Förutsättningarna för organisatoriskt kontra individbaserat lärande och utveckling är sannolikt också större hos de huvudmän som haft möjlighet/valt att inkludera fler pedagoger i programmet.

3.1.5 Förutsättningarna för hållbara resultat är goda men förutsätter etablerade arbetssätt

Resultaten hos de medverkande huvudmännen och verksamheterna förväntas leva kvar bland många medverkande, men förutsätter en tydlig struktur och att arbetssättet etableras. Det är viktigt att resultaten och det fortsatta utvecklingsarbetet inte blir personbundet varken på huvudmannan- eller verksamhetsnivå. Vi konstaterar också att även om styrgruppsmedlemmarna verkar positiva till att resultaten kommer leva vidare på både huvudmannanivå och verksamhetsnivå, läggs stort ansvar på verksamheterna själva att fortsätta driva arbetet.

3.2 Resultaten går i linje med programlogiken

Resultaten från utvärderingen går i linje med programlogiken³ för KASK. Vi ser mycket goda resultat för effektnivå 1, det vill säga resultat som programmet tar ansvar för. Vi ser även tendenser till resultat i effektnivå 2, så som att utvecklade metoder och verktyg börjat förankras i verksamheterna, samt balans mellan omsorg och undervisning. Vi finner också varierande tecken på utökat kvalitetsarbete på alla nivåer, genom att utvecklingsarbetet i olika utsträckning integrerats i det systematiska kvalitetsarbetet. Ett stärkt samarbete mellan olika skolformer verkar vara utmanande och kräva ytterligare insatser, och inte minst ett ökat intresse från den ordinarie skolan.

³ KAKS:s programlogik återfinns i bilaga B.

Flera av de långsiktiga effekterna som medverkande hoppas på eller förväntar sig, ligger i linje med programlogikens senare effektnivåer. Det vill säga ökad likvärdighet, att utvecklingsarbetet inte är individberoende och att lärandet bland elever i den anpassade skolan stärks – vilket i sin tur ska bidra till visionen om stärkta förutsättningar för eleverna att bli självständiga och anställningsbara. För att nå dessa långsiktiga effekter krävs engagemang, inarbetade strukturer och spridningsarbete såväl inom som mellan skolor.

3.3 Oxford Researchs rekommendationer

Mot bakgrund av de resultat och observationer som presenterats i denna slutrapport vill vi ge Ifous fyra rekommendationer för att stärka framtida forsknings- och utvecklingsprogram, både i anpassad skola och generellt.

3.3.1 Skapa förståelse för och ge input till medverkande huvudmän om hur de bäst organiserar sin medverkan för mest effekt och kunskapspridning

Utvärderingen visar att organisatoriska skillnader mellan medverkande huvudmän och skolor till viss del påverkar hur kunskap från programmet sprids inom verksamheterna. Resultaten tyder på att skolor där programmedverkan är spridd mellan en variation av roller och personer, och där medverkan vid programmets aktiviteter inte är begränsad till endast ett fåtal medverkande, upplever ett större och bredare engagemang. Det förväntas i sin tur skapa mindre personberoende och större framgångar i att skapa en hållbar utveckling i verksamheten. Huvudmäns förutsättningar vad gäller exempelvis storlek varierar, vilket påverkar möjligheterna till organisering. Vi vill dock rekommendera Ifous att inför framtida program, inte minst inom anpassad skola, lyfta frågan och framhäva fördelen med att involvera flera yrkeskategorier och individer från medverkande verksamheter.

3.3.2 Bidra med goda exempel på spridning av kunskap, både inom och utanför medverkande verksamheter

Vi konstaterar att det finns skillnader i synen på behovet av en plan för spridning och i implementeringen av en sådan. Medverkande har uttryckt osäkerhet om hur en sådan plan ska se ut och hur en lyckad kunskapspridning sker, särskilt om det saknas forum för spridning externt. Förutsättningarna är också olika för huvudmän där samtliga skolor medverkar och huvudmän där endast ett fåtal gör det. Att en plan för spridning upprättas är ett av programmålen för KASK, liksom för flera andra av Ifous FoU-program. Den anpassade skolan har därtill specifika utmaningar i förhållande till den ordinarie skolan, vilket ytterligare kan försvåra spridning av kunskap mellan de olika skolformerna. Vi

rekommenderar därför Ifous att i framtida program stötta huvudmännen genom att ta fram goda exempel på hur en plan för både intern och extern kunskapsspridning skulle kunna utformas och se ut i den anpassade skolan.

3.3.3 Tydliggör kraven och förväntningarna på de medverkande i startskedet av ett program

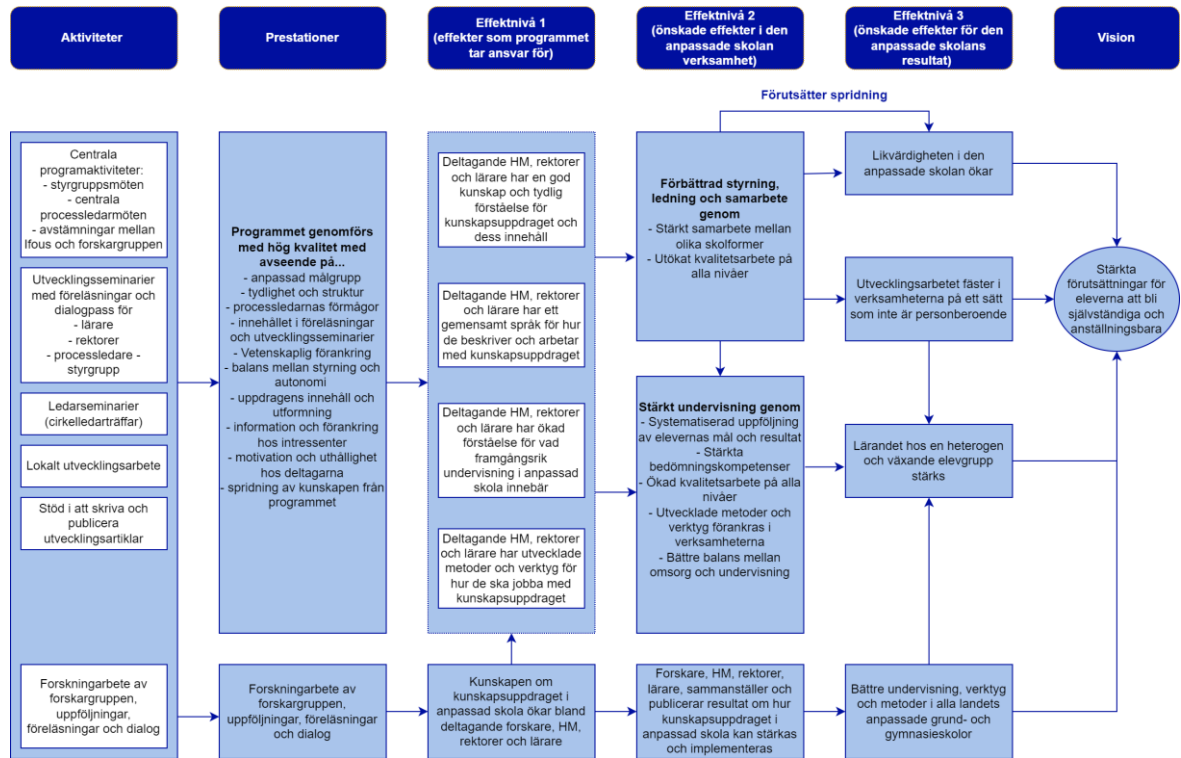
Utvärderingen har visat att medverkande initialt upplevde osäkerhet och otydlighet om vad de kunde förvänta sig av programmet. Därutöver har många uttryckt önskemål om ytterligare stöd och kontakt med forskarna. Det här känner vi igen från andra Ifous-program som vi har utvärderat. Vi observerar att medverkande i KASK numera är medvetna om sin egen roll i programmet samt att de uttrycker förståelse för att forskarna har begränsat med möjligheter att stötta dem, vilket tyder på att förväntningarna har tydliggjorts under programmets gång. Ifous har ett ansvar att tydliggöra förväntningarna, men i slutändan ligger ansvaret för att stötta verksamheterna hos huvudmännen själva. Vi vill därmed rekommendera Ifous att i starten av sina program tydliggöra för medverkande vilka krav och förväntningar som ställs på dem, samt vilken roll forskarna kommer att ha och vilket stöd de kommer erbjuda under programmet. Vi rekommenderar även att Ifous stödjer huvudmännen i deras arbete med att hjälpa sina verksamheter att tydliggöra och förstå sin roll i genomförandet av programmet.

3.3.4 Sträva efter en jämn spridning av huvudmän av olika storlekar

Både en stor och en mindre huvudman har lyft obalansen i programmet till följd av att de medverkande huvudmännen varit av väldigt olika storlekar. De upplevelser som lyfts har bland annat handlat om att upplägget baserats på den största kommunens storlek och att diskussionsgrupperna blivit obalanserade när medverkarantalet i hög grad består av en kommun. Vi ser därmed att programmet hade gynnats av en jämnare fördelning av stora och små huvudmän, vilket hade ökat erfarenhetsutbytet inte minst för den stora huvudmannen. Vi vill därför rekommendera Ifous att inför framtida program sträva efter en jämnare fördelning av huvudmän, sett till storlek och medverkandeantal.

Bilaga A: KASK:s programlogik

Programlogik för FoU-programmet "Kunskapsuppdraget i anpassad skola", november 2022

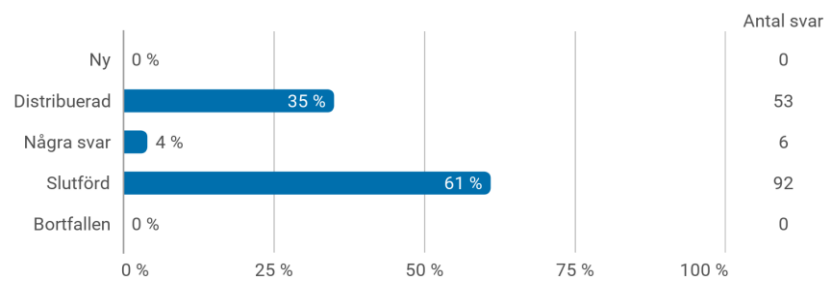

Figur 11: Programlogik för FoU-programmet Kunskapsuppdraget i anpassad skola.

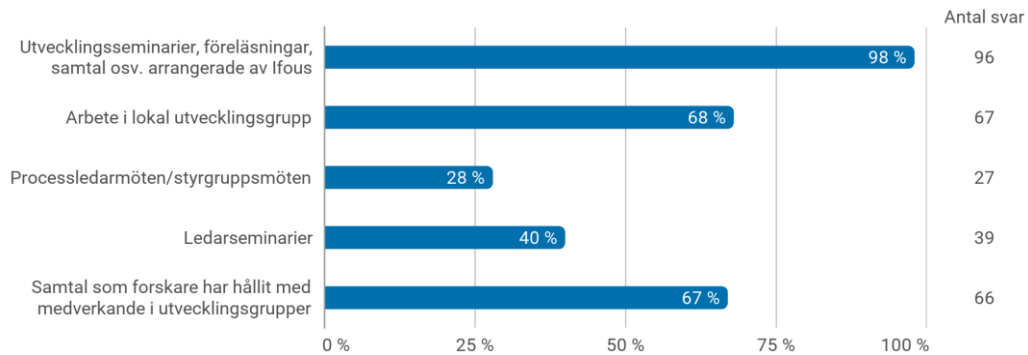
Bilaga B: Översiktsrapport från enkäten

Här presenteras översiktsrapporten från enkätundersökningen. Alla frågor har inte gått till alla funktioner. Frågor utan markering har gått till samtliga, (SG/PL) har gått till styrgruppsmedlemmar och centrala processledare, (P) till pedagoger och (R) till rektorer. Notera att svarsalternativen är i omvänd ordning jämfört med figurerna i enkäten.

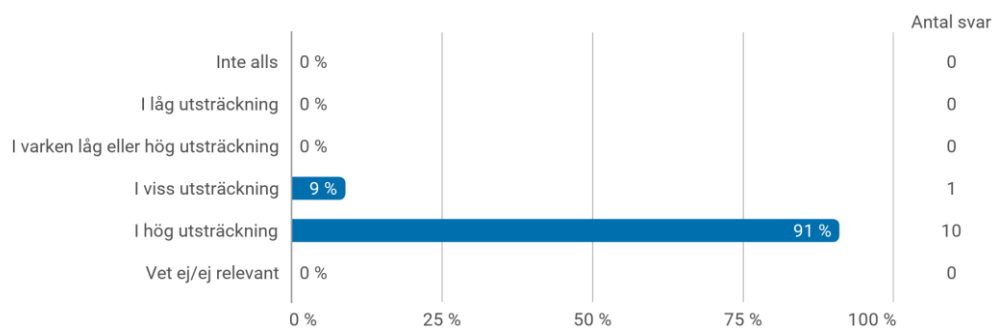
Sammanlagd status

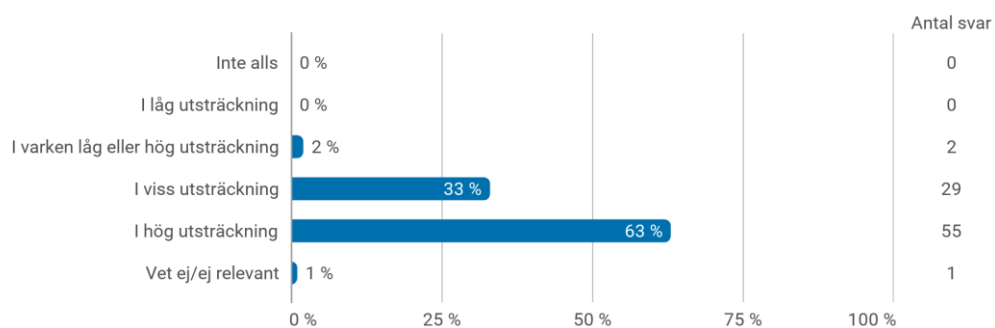
Vilken typ av aktiviteter har du deltagit i?

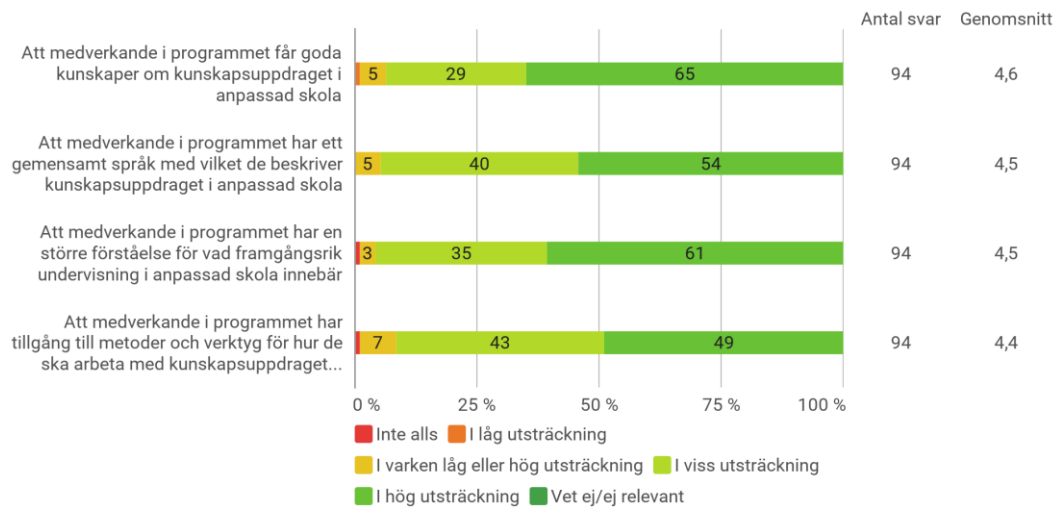
(SG/PL) I vilken utsträckning har programmets aktiviteter motsvarat din huvudmans behov för att utveckla undervisningen i anpassad skola på ett sätt som stärker elevers lärande?

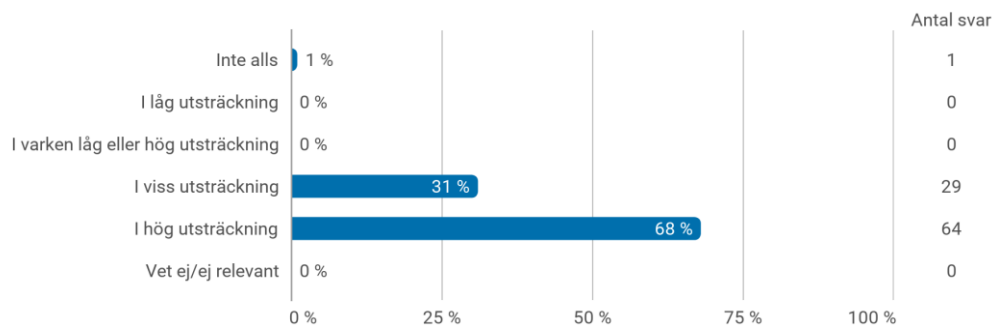
(R/P) I vilken utsträckning har programmets aktiviteter motsvarat din verksamhet/verksamheters behov för att utveckla undervisningen i anpassad skola på ett sätt som stärker elevers lärande?

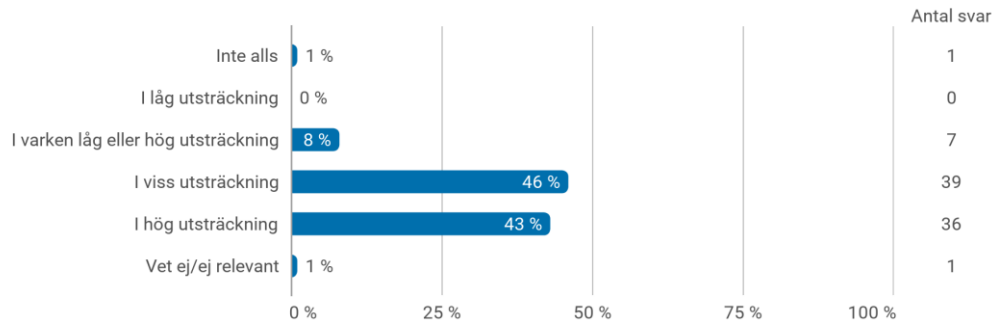
I vilken utsträckning har medverkande i programmets aktiviteter bidragit till följande resultat i din verksamhet/organisation:

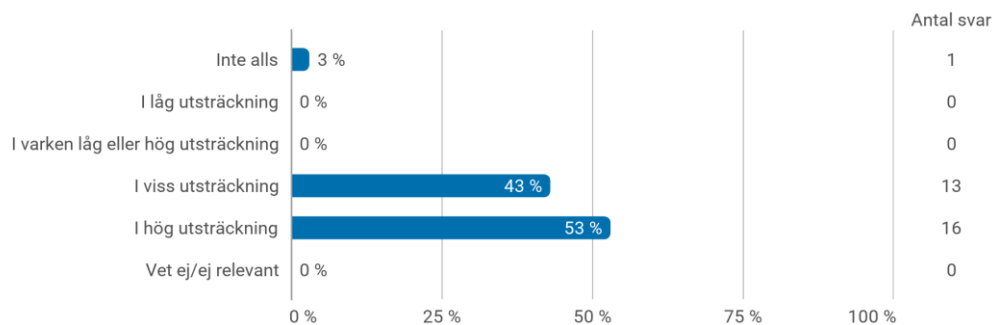
I vilken utsträckning bedömer du att programmet bidragit till att medverkande samtalar och reflekterar om lärarens arbetssätt?

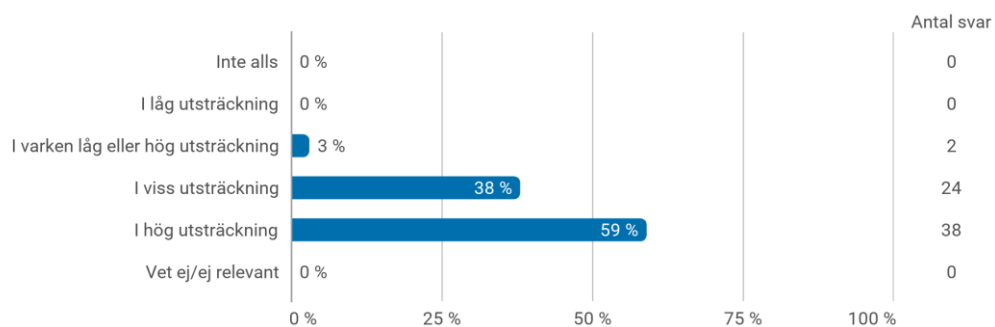
(R/P) I vilken utsträckning bedömer du att programmet bidragit till att undervisningen i medverkande verksamheter i högre utsträckning tar utgångspunkt i läro- och kursplaner för anpassad grund- och gymnasieskola?

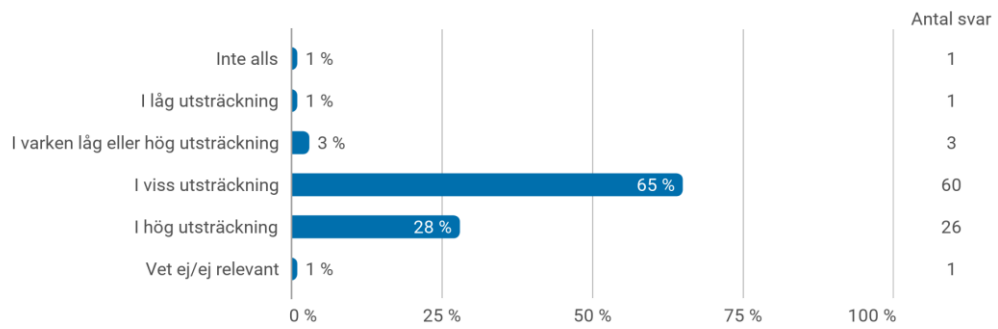
(SG/PL/R) I vilken utsträckning bedömer du att programmet bidragit till att medverkande lärare utvecklat nya metoder och arbetssätt som de kan använda och anpassa utifrån elevernas olika förutsättningar och behov?

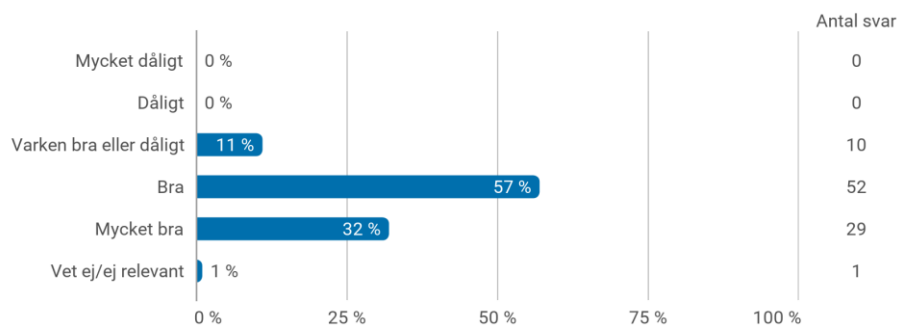
(P) I vilken utsträckning bedömer du att programmet bidragit till att du utvecklat nya metoder och arbetssätt som du kan använda och anpassa utifrån elevernas olika förutsättningar och behov?

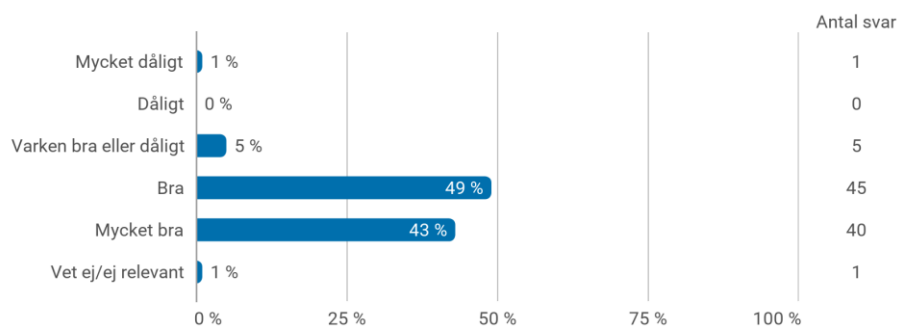
I vilken utsträckning bedömer du att programmet bidragit till att medverkande har ökat sin förmåga att värdera och använda vetenskaplig kunskap om pedagogik?

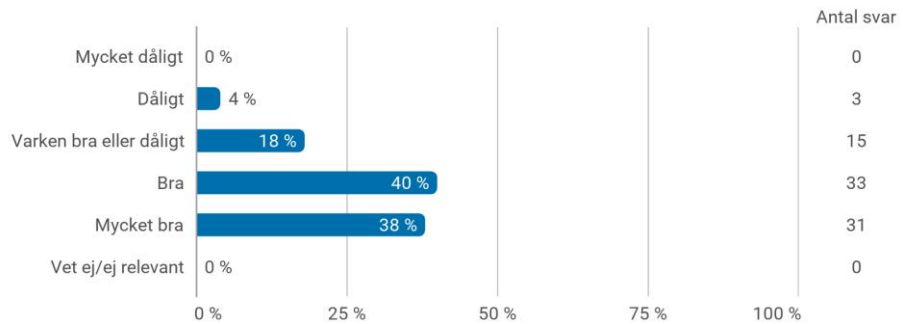
Hur bedömer du att samverkan med forskarna har fungerat?

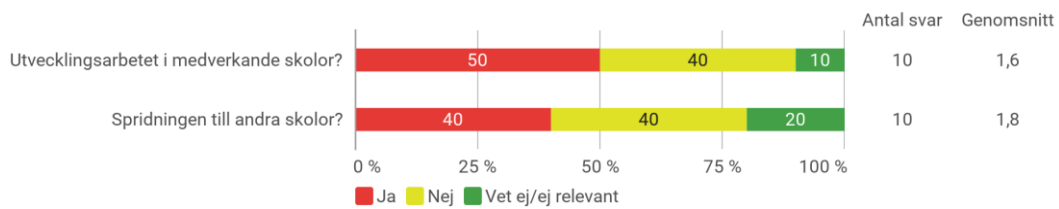
Hur bedömer du att samverkan med Ifous har fungerat?

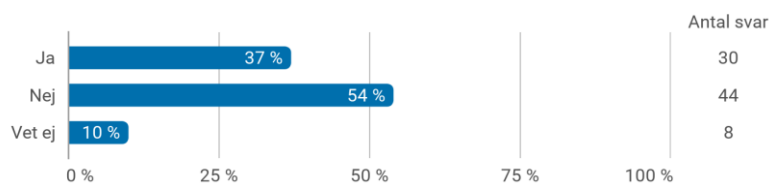
(R/P) Hur bedömer du att samarbetet i den lokala utvecklingsgruppen/grupperna har fungerat?

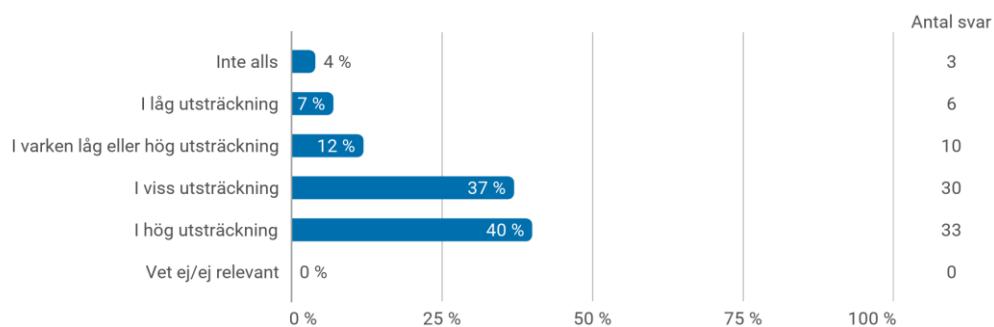
(SG/PL) Har det skett några organisatoriska förändringar (exempelvis vad gäller förvaltningsstruktur, personalombyte på ledningsnivå, politiska prioriteringar eller finansiella förutsättningar) som påverkar:

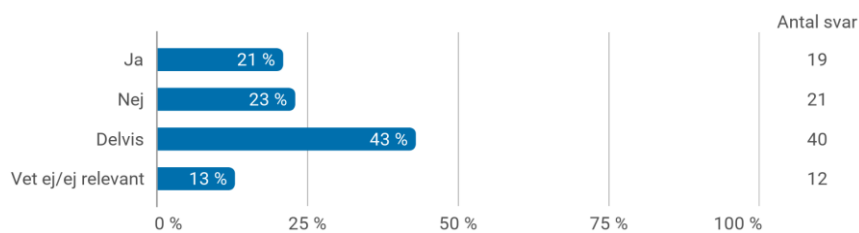
(R/P) Har det skett några organisatoriska förändringar (exempelvis vad gäller förvaltningsstruktur, personalombyte på ledningsnivå, politiska prioriteringar eller finansiella förutsättningar) som påverkat utvecklingsarbetet i din verksamhet?

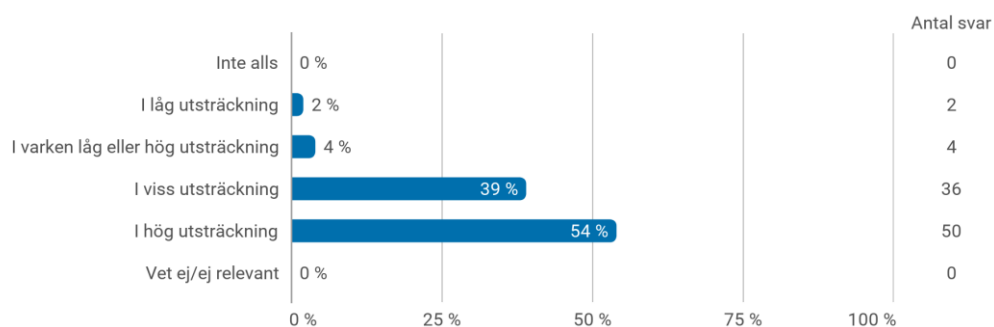
(R/P) I vilken utsträckning har insatser inom ramen för programmet integrerats med annat utvecklingsarbete i er verksamhet?

Har det upprättats en plan för hur kunskaper och erfarenheter från programmet ska spridas och delas med kollegor och verksamheter som inte medverkat i programmet?

I vilken utsträckning förväntar du dig att resultaten från programmet lever vidare efter att programmet avslutats?

OXFORD RESEARCH

Oxford Research är ett nordiskt konsultföretag med verksamhet i Sverige, Danmark, Norge, Finland, Lettland och Belgien (Bryssel). Våra kunder finns på både den nationella, nordiska och europeiska marknaden. Vi är specialiserade på samhällsvetenskapliga analyser, utvärderingar och strategier. Regional utveckling och välfärd är våra huvudsakliga fokusområden.

Läs mer på vår hemsida oxfordresearch.se.